

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

QUOTES DE GÈNERE I RECLUTAMENT POLÍTIC

UNA ANÀLISI DELS PARTITS POLÍTICS CATALANS

TÀNIA VERGE

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

QUOTES DE GÈNERE I RECLUTAMENT POLÍTIC

UNA ANÀLISI DELS PARTITS POLÍTICS CATALANS

TÀNIA VERGE

Departament de Ciències Polítiques i Socials de la Universitat Pompeu Fabra

DESEMBRE 2011

ISBN 978-84-615-5402-7

Dipòsit legal B-41.194-2011

SUMARI

	RESUM	7
1	INTRODUCCIÓ	9
2	LES QUOTES DE GÈNERE: ARGUMENTS NORMATIUS	13
3	LES PREDICCIONS SOBRE LES QUOTES	23
4	METODOLOGIA I FONTS UTILITZADES	29
5	TIPUS DE QUOTES I CARACTERÍSTIQUES	33
6	QUOTES DE GÈNERE I SELECCIÓ DE CANDIDATURES	45
7	QUOTES DE GÈNERE I PERFILS DE LES PERSONES CANDIDATES	53
8	CONCLUSIONS	65
	BIBLIOGRAFIA	71

**BECA
D'ESTUDIS
FEMINISTES
NATIVITAT
YARZA
2011**

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

La Beca d'Estudis Feministes Nativitat Yarza, convocada per la Fundació Josep Irla, té com a objecte els estudis sobre les dones, i pren el nom de Nativitat Yarza, la primera alcaldessa escollida democràticament de la història dels Països Catalans, com a homenatge a la generació republicana que va obrir nous camins cap a la igualtat.

La Beca Yarza, dotada amb 3.000 euros, s'atorga al millor projecte d'estudi inèdit en el camp de la recerca de les ciències socials sobre propostes per assolir la igualtat i l'exercici de la plena ciutadania de les dones.

El Jurat de la Beca Yarza, format per l'escriptora Laura Freixas, la sociòloga Cristina Sánchez Miret i la poeta Susanna Rafart, va decidir per unanimitat, el 17 de març de 2011, atorgar-la a l'estudi *Quotes de gènere i reclutament polític: una anàlisi dels partits polítics catalans*, de la politòloga Tània Verge.

RESUM

L'aplicació de quotes de gènere en la composició de les candidatures electorals s'ha convertit en un fenomen global, sobretot en les últimes dues dècades. Actualment, es troben en més de cent països. Malgrat que s'ha demostrat la seva efectivitat en l'augment de la presència de les dones a les institucions polítiques, la seva introducció no està exempta de controvèrsia. Cal dir, però, que una part considerable dels discursos contraris a les quotes prenen la forma de prediccions, oferint, per tant, la possibilitat de transformar-les en hipòtesis i contrastar-les empíricament. L'estudi *Quotes de gènere i reclutament polític: Una anàlisi dels partits polítics catalans* se centra en les prediccions relatives als processos de selecció de candidatures i als perfils de les persones candidates. D'una banda, l'anàlisi dels processos de reclutament posa a prova les prediccions que sostenen que els partits tenen dificultats per trobar un número suficient de dones disposades a ser candidates i que les quotes generen un sostre de vidre per a les pròpies dones. D'altra banda, l'exploració dels perfils té com a objectiu avaluar si les prediccions sobre la inferior qualificació de les noves candidates i sobre la major dependència vers les persones que varen reclutar-les troba suport empíric. L'anàlisi realitzada pel Parlament de Catalunya en el període 1980-2010 refuta o matisa totes les prediccions examinades i subratlla la importància de les quotes per aconseguir la igualtat en la representació política.

INTRODUCCIÓ

Les relacions de poder arrelades en les institucions reflecteixen, estructuren i reforcen una distribució asimètrica de privilegis entre homes i dones (Kenny, 2007). Així, contribueixen a mantenir un particular «règim de gènere», un disseny esbiaixat de les estructures i pràctiques organitzatives a partir del sexe dels individus, concretament a partir de determinades construccions socials sobre què és femení i què és masculí i sobre els rols, conductes i estereotips que s'atribueixen a cada sexe (Connell, 2002). Els moments de canvi institucional afecten aquestes relacions de poder ja que poden ajudar els grups marginats a millorar la seva posició (Lovenduski, 2005).

La paritat s'ha convertit en un dels debats crucials del feminisme des de finals del segle XX (Cobo, 2002: 30). També ha estat un debat que s'ha instaurat en nombroses societats democràtiques d'arreu del món. Precisament per tractar-se d'un problema comú a tots els països, es pot diagnosticar com un problema de falta de desenvolupament del propi sistema democràtic (Rubio, 2005: 7). La paritat planteja la contradicció entre l'augment de la participació de les dones en molts àmbits de la vida social i la seva escassa presència en els espais on es voten les lleis i es prenen les decisions que afecten el conjunt de la societat. Entesa com una participació equilibrada de dones i homes en les posicions de poder i de presa de decisions en totes les esferes de la vida, constitueix una condició important per a la igualtat entre els sexes. Pel que fa a la representació política, s'ha fixat una proporció equilibrada entre el 40% i el 60% per sexe¹.

¹ Definició proporcionada per la Unió Europea en la Recomanació 96/694 del Consell (2-12-1996). Es pot consultar a: http://www.europarl.europa.eu/transl_es/plataforma/pagina/celter/glosario_genero.htm#P.

Per assolir la paritat en les institucions polítiques, la mesura per excel·lència proposada són les quotes de gènere (Phillips, 1995). L'adopció de quotes es pot considerar un dels «moments de canvi institucional» que poden ajudar les dones a superar certs obstacles en l'accés als càrrecs públics. De fet, l'aplicació de quotes en la composició de les candidatures electorals s'ha convertit en un fenomen global, sobretot en les últimes dues dècades. Fins el 1980, només existien quotes (ja sigui de tipus constitucional, legal o assumides voluntàriament pels partits) en deu països. A finals dels 1980s s'hi havien sumat dotze països més. Al llarg dels anys 1990s les quotes van aparèixer en més de cinquanta països i en la primera dècada del segle XXI se n'han adoptat en quaranta estats més. En conjunt, actualment, les quotes de gènere s'apliquen en més de cent països (Krook, 2009: 4).

Ara bé, la introducció de quotes no està exempta de controvèrsia. Des de l'àmbit teòrico-normatiu, judicial i partidista s'han presentat diferents arguments per justificar el seu rebuig. Per exemple, el 1982 a França i el 1995 a Itàlia els respectius Tribunals Constitucionals anul·laren les quotes legals per considerar que violaven la igualtat davant la llei i va ser necessari reformar la constitució abans de poder aprovar noves mesures d'aquest tipus. A l'Estat espanyol, el Partit Popular també presentà un recurs d'inconstitucionalitat contra la Llei d'Igualtat (2007) que introduïa la quota, tot i que, en aquest cas, fou desestimat.

No obstant, si s'examinen de prop els discursos contraris a les quotes de gènere, s'observa que una part considerable dels arguments que se'n deriven prenen la forma de prediccions, ja sigui que es vulnera el principi de mèrit escollint a candidates poc preparades o que poden acabar limitant l'avenç de les dones, ara que estan progressant en tots els àmbits de la vida econòmica i social, obtenint millors qualificacions que els homes en l'àmbit universitari o en concursos i oposicions. Així, com es pot apreciar, els arguments contraris a les quotes provenen tant de posicions liberals com feministes, tot i que els dubtes o preocupacions que generen a uns i altres facin referència a aspectes ben diferents.

Tal com s'ha proposat recentment, cal fer l'esforç de convertir les prediccions dels qui s'oposen a les quotes en hipòtesis que puguin ser contrastades empíricament (Dahlerup, 2006a). Aquest és l'objectiu principal del present estudi, que se centrarà en el Parlament de Catalunya. Les prediccions que es posaran a prova tenen a veure amb els processos de reclutament polític i amb les característiques de les candidates presentades pels partits polítics catalans al llarg del temps. En definitiva, els partits polítics són els guardians o *gatekeepers* dels càrrecs electes. Des de la seva funció d'intermediació entre la ciutadania i les institucions polítiques, el sistema democràtic els encarrega el reclutament i la selecció de candidats i candidates que conformaran amb posterioritat les institucions, un cop celebrades les corresponents eleccions. Dit d'una altra manera, els partits disposen d'una llibertat gairebé absoluta en l'elaboració de les candidatures electorals. Per tant, és imprescindible parar esment a la voluntat dels actors implicats per acollir les oportunitats

obertes per l'adopció de quotes (Davidson-Schmich, 2006: 228; Holli et al., 2006; Murray, 2004; Verge i Troupel, 2011).

Les unitats analitzades són totes les legislatures del període 1980-2010. Pel que fa als partits, s'han seleccionat aquells amb una representació consolidada al Parlament de Catalunya, és a dir, aquells amb presència en totes o gairebé totes les legislatures des del 1980: Convergència i Unió (CiU), Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC), Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), Iniciativa per Catalunya Verds (ICV) i Partit Popular (PP).

L'estudi s'estructura de la següent forma. La segona secció presenta els arguments normatius que defensen la introducció de quotes electorals de gènere. La tercera secció defineix les prediccions que s'analitzaran empíricament per demostrar si es confirmen a la pràctica o si, al contrari, poden ser refutades. La quarta secció presenta la metodologia i fonts utilitzades. La cinquena secció descriu els processos d'adopció de quotes introduïts pels partits catalans i la quota legal vigent des de 2007. La sisena i la setena seccions analitzen, respectivament, els efectes de les quotes de gènere en, d'una banda, les candidatures i la representació institucional i, d'altra banda, en els perfils de les diputades. L'última secció presenta i discuteix els principals resultats de l'estudi i conclou.

LES QUOTES DE GÈNERE: ARGUMENTS NORMATIUS

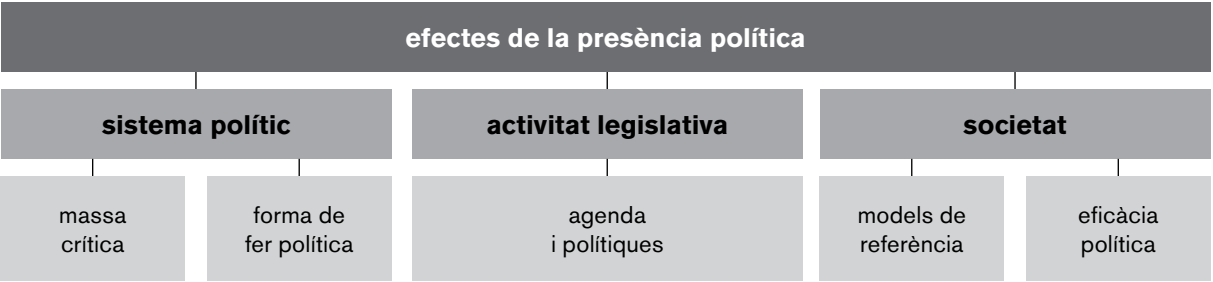
Les quotes de gènere s'adrecen a una particular estructura del procés polític: la distribució vertical del poder dins les estructures partidàries i parlamentàries. Organitzacions internacionals com les Nacions Unides, el Consell d'Europa o la Unió Europea recolzen la seva introducció. Tot i tenir un caràcter col·lectiu, l'aplicació de quotes permet garantir un dret individual de ciutadania: la igualtat en l'accés a la presa de decisions. Es tracta, a més, d'una política transformadora i antipaternalista: les dones han de poder fer sentir la seva veu en els òrgans de decisió, ja que no poden esperar que els homes, tot i que puguin compartir les polítiques d'igualtat i ser uns aliats indispensables, siguin igual de vigorosos defensant els interessos de les dones (Phillips, 1995).

La presència de les dones a les institucions és rellevant per diversos motius. En primer lloc, si les dones constitueixen la meitat de la població, tenen dret a la meitat dels càrrecs públics. Per tant, es tracta d'una qüestió de justícia (Phillips, 1995). D'altra banda, dones i homes tenen diferents experiències i interessos, ja siguin biològics o socialment construïts (Mansbridge, 2000). L'exclusió de les dones dels llocs de presa de decisions no només implica una pèrdua de talent sinó també d'experiències en què fonamentar les polítiques públiques (McStravog, 2006: 6). De fet, diferents estudis demostren que la presència de les dones a les institucions influeix tant en el contingut de les agendes polítiques com en la formulació de polítiques públiques. Així, quant més alta és la representació femenina en una càmera, més atenció es presta a temes relacionats ja sigui amb la igualtat de gènere o amb la infància, la salut, el benestar social o els aspectes

relacionats amb l'equilibri treball-vida privada, qüestions que afecten tota la societat però que incideixen de manera especial en la realitat quotidiana de les dones (Darcy et al. 1994; Jones, 1997; Kittilson, 2006; Schwindt-Bayer, 2006; Thomas, 1994). Sense una «massa crítica» de dones a les institucions (establerta a partir d'un 30%) els interessos de les dones corren el risc de ser negligits.

A més, les dones amb càrrecs públics exerceixen un rol de model per a altres dones. És a dir, la seva presència té un pes simbòlic molt significatiu que contribueix a eliminar la percepció que la política és cosa d'homes i a reduir les diferències de gènere en la implicació política de dones i homes (Dahlerup, 2006a; Verba et al., 1997; Campbell and Worlbrecht, 2006). Si hi ha poques dones a la política, el missatge implícit que perceben les dones és que la política és cosa d'homes, el que s'ha anomenat la «ideologia inconscient de dominació masculina» (Bem i Bem, 1970). Així, l'eficàcia política subjectiva de les dones en la seva etapa adulta es veu ressentida fent no només que s'interessin menys per la política sinó que es vegin menys qualificades per presentar-se com a candidates a càrrecs públics (Fox i Lawless, 2004 i 2011). Simultàniament, certes lliçons implícites, com que la majoria de personalitats polítiques rellevants siguin masculines, priven a les dones de models de referència femenins, contribuint a consolidar diferències de gènere en la implicació política en la vida adulta (Astelarra, 1990; Koch, 1997; Verba et al., 1997: 1064; Young, 2000; Campbell i Worlbrecht, 2006). Per contra, una major presència de les dones a les institucions genera canvis en les actituds polítiques de l'electorat femení. La inclusió de més dones envia un important senyal a les ciutadanes que les condueix a implicar-se més o en tot cas a sentir-se més eficaces políticament (Childs, 2004; High-Pippert i Comer, 1998; Burns et al., 2001; Atkeson, 2003). Finalment, un increment substancial de la presència femenina en partits i institucions públiques és necessari per tal de canviar la forma de fer política i superar tant les dinàmiques d'exclusió en l'accés als càrrecs públics com les pràctiques discriminatòries presents en la cultura organitzativa de partits i institucions (Lovenduski, 2001: 756). La Figura 1 sintetitza els diferents arguments que defensen la presència política de les dones pels efectes que produeixen sobre el sistema polític, l'activitat legislativa i la societat en el seu conjunt.

Figura 1. La presència política de les dones

Font: Elaboració pròpia.

L'eficàcia de les quotes en la promoció del reclutament d'un major nombre de dones depèn de la interacció de les reformes que tenen lloc tant en les institucions normatives (definicions d'igualtat a nivell constitucional, legal, de partit o d'opinió pública), les institucions sistèmiques (regles electorals, grandària dels districtes, etc.) o en aquelles institucions informals que guien els processos de selecció de candidatures (Krook, 2006). Pràctiques informals, rutines, convencions i valors i normes no escrites solen estar presents en aquests processos, com si es tractés de regles formals, i afavoreixen els homes malgrat les mesures de discriminació positiva existents.

Com planteja Astelarra (2005: 31), la política està determinada pel sistema de gènere com una activitat masculina i, al mateix temps, el sistema de gènere es reproduceix per la intervenció política. La cultura política dominant en els centres de poder és plena d'estereotips sexistes on les virtuts d'eficàcia, competitivitat o eficiència són atribuïdes, majoritàriament, als homes (Busby, 2003: 247). Conseqüentment, les pautes per definir la meritocràcia i les qualitats per accedir a un càrrec polític acostumen a portar una empremta clarament masculina, generant el «síndrome de l'estereotip masculí autoperpetuat» (Lovenduski, 2005: 81). Tanmateix, quan característiques com la competitivitat o l'ambició són altament visibles en les dones, aquestes també reben crítiques. Per exemple, polítiques destacades com la Hillary Clinton i la Segolène Royal, candidates presidencials als EUA i a França, respectivament, o l'Esperanza Aguirre, presidenta regional del PP i de la Comunitat de Madrid, han estat criticades per ser fredes, calculadores i extremadament ambicioses, com si no fossin aquestes característiques que han dut a llocs de poder a la majoria de polítics (homes).

A més, amb certa freqüència les dones estan subjectes a un examen de competència constant pel fet de ser dones, mentre que aquesta qualitat no és mai qüestionada en els homes que exerceixen càrrecs públics

(similar al que succeeix en l'àmbit de les relacions laborals). Amb certa dosi d'ironia, una política francesa va dir fa uns anys que la igualtat s'aconseguiria quan les dones que ocupen alts càrrecs demostrassin que poden ser tan incompetents com els homes. De manera similar s'expressava ja la diputada Clara Campoamor en el debat constituent al Congrés dels Diputats el 1931: «No se nos diga que en los partidos no se encuentran mujeres capaces de una acertada actuación, porque no sabemos si ello será verdad; pero lo que es bien notorio es la suma de incapacidades masculinas que esos partidos han exaltado a funciones que exigen algún contenido».²

D'altra banda, la forta inèrcia patriarcal de la política fa que, en el cas de les dones, se segueixin qüestionant, destacant i analitzant aspectes relacionats amb la seva vida privada, el vestuari, el pentinat o altres elements superficials que no tenen res a veure amb la seva vàlua professional³ (Verge, 2009: 23). Els mitjans de comunicació tenen una responsabilitat elevada en la forma com es projecten les informacions sobre les dones polítiques. Segons l'estudi, *Más mujeres en los poderes locales* (Fundación Dolores Ibárruri, 1998), els mitjans tendeixen a donar menys cobertura informativa a les dones amb càrrecs que als homes; elaboren i transmeten estereotips sobre la forma en què es comporten les dones en el poder que acaben per distorsionar la realitat, i són més proclius a difondre els errors i dificultats polítiques de les dones. Els prejudicis sexistes també es detecten en pràctiques més sutils com el fet que que els homes candidats o càrrecs polítics siguin acompanyats per més fotos en primer pla i més titulars i per la forma verbal utilitzada. En el cas dels homes s'empleen verbs més assertius (afirma, qualifica, exigeix, assegura, reclama, censura, acusa, negocia, discuteix, dialoga), mentre que per a les dones s'usen amb més freqüència formes reflexives o passives (li han ofert, el partit la proposa, ha estat nomenada, defensa, demana, rebutja, presenta, confia, inaugura).

Sens dubte, no sembla gens representatiu del conjunt de la població i tampoc gaire democràtic que la vida pública tingui una distribució desigual en funció del sexe. Per aquest motiu, les quotes partidistes o legals busquen forçar la paritat mentre la igualtat no es produeixi de forma natural. La quota no vulnera en cap

2 Clara Campoamor, *El voto femenino y yo. Mi pecado mortal*, p. 56.

3 L'exemple més recent d'aquest fenomen el trobem en l'article publicat el 9 de juliol de 2011 en el suplement setmanal del diari *El Mundo*, La Otra Crónica, on s'analitzava píxel a píxel la imatge de l'aleshores Ministra de Sanitat, Política Social i Igualtat Leire Pajín per afirmar que a la ministra li sobraven uns quilos a partir d'una fotografia amb biquini, que s'acompanyava d'una altra fotografia de Pajín retocada amb Photoshop que mostrava com seria la ministra després de posar-se a dieta. Més enllà del sexisme evident de l'acció, l'article suggeria que resultava una certa contradicció que, amb aquests quilos de més, pogués donar consells sobre obesitat i aprovar lleis per a combatre-la. L'exministra d'Igualtat Bibiana Aído també rebé crítiques per la seva roba, pentinat, joventut o tabaquisme. De l'ex vicepresidenta del govern, Maria Teresa Fernández de la Vega, Eduardo Zaplana, exportaveu del PP al Congrés dels Diputats, va dir que la ministra era «aficionada a disfressar-se» quan, en una cimera internacional a Naibori, es va posar el vestit tradicional del país. Evidentment, com es pot veure, cap d'aquestes crítiques feia referència a les polítiques impulsades o aprovades per les ministres.

cas el principi representatiu. Les dones no reclamen una major presència a les institucions per representar-se només a elles, a l'univers femení, però la seva presència permet que aflorin certs temes a l'agenda política que d'altra manera seguirien latents, sense expressió pública ni legislativa. És evident que hi ha certs interessos, biològics o socialment construïts, que són particulars a les dones i que mereixen ser representats i defensats per elles mateixes de manera directa. Des d'aquest punt de vista, la reivindicació d'una major presència de dones té un caràcter antipaternalista i transformador. No obstant, les quotes han estat objecte de crítiques des dels àmbits teòric-normatius, judicial i partidista. A continuació es presenten els principals arguments contra les quotes i s'acompanyen de la seva respectiva rèplica per part de posicions favorables a les quotes. El Quadre 1 sintetitza els arguments a favor i en contra.

Un dels arguments més bàsics contra les quotes és que poden comportar la selecció de persones, en aquest cas dones, que no estan prou preparades o que, en qualsevol cas, estan menys preparades que altres homes que, degut a l'obligació d'incloure un nombre mínim de dones a les llistes, s'han quedat fora de les candidatures. És a dir, si els criteris d'elecció van més enllà de les capacitats personals i del mèrit individual, s'està produint una discriminació negativa vers els homes i es vulnera el principi d'igualtat d'oportunitats. D'altra banda, els oponents a les quotes plantegen que les quotes menystenen també les pròpies capacitats de les dones generant una nova discriminació o, fins i tot, humiliació, que implica per a les pròpies dones ser considerades una «dona-cuota».⁴ En aquest sentit, les quotes contribuirien a fomentar la sospita que les dones han estat promocionades gràcies al seu gènere i no al seu talent.

L'argument del mèrit és justament el que genera més crítiques per part de militants i responsables polítics d'esquerres al considerar-lo fal·laç per basar-se en la premissa de l'existència real d'una igualtat d'oportunitats que, en la pràctica, es demostra falsa (Verge, 2009: 41). Des d'aquesta perspectiva, l'argument de la «qualitat sobre la quantitat» amaga una «misoginia camuflada d'excel·lència» que pressuposa que els homes que obtenen representació són «els millors» mentre que aquest supòsit es converteix en «sospita» quan és una dona qui obté el càrrec (Camps, 2000: 9).

4 Teófila Martínez, expresidenta del PP d'Andalusia, manifestà que un tracte d'aquest tipus equival a veure les dones com «animales en vías de extinción, susceptibles de ser protegidas». Per la seva part, Isabel Tocino, diputada del PP al Congrés dels Diputats de la III a la VII legislatura i exministra de Medi Ambient, també manifestà: «Sigo considerando que el que nos admitan como mujeres-cuota no deja de ser una cierta discriminación [...]. Vamos en un ascenso tremendo. Esto yo creo que está bien y tendremos que luchar por ello, pero desde mi punto de vista no como una tasa del tanto por ciento. A esto realmente me opongo [...]. Está muy bien que ahora pidan el 50% o el 100%. Pero yo me pregunto: ¿no seguiremos estando en corralitos aparte?» (*El País*, 31 d'agost de 1998).

Quadre 1. Arguments a favor i en contra de les quotes

EN CONTRA: La representació política consisteix en la representació d'idees i no de grups socials.

A FAVOR: Les institucions haurien de reflectir els principals grups socials. Com que les dones constitueixen la meitat de la població, els haurien de correspondre la meitat dels càrrecs de decisió.

EN CONTRA: La representació política és una qüestió de mèrit: que guanyi el millor candidat!

A FAVOR: La representació política no consisteix únicament en mèrit i competència. Es tracta de representar el poble.

EN CONTRA: Les quotes van en contra del principi d'igualtat d'oportunitats ja que es concedeix prioritat a un grup (les dones).

A FAVOR: La representació política es refereix a drets i justícia. Les dones tenen dret com a ciutadanes a la igualtat de representació. Com pot justificar-se el fet que els homes ocupin més del 80% dels escons parlamentaris del món? Les dones estan millor representades per dones ja que comprenen el que la igualtat significa per a elles.

EN CONTRA: Les quotes són discriminatòries perquè afavoreixen les dones candidates a canvi d'apartar candidats més qualificats.

A FAVOR: Les quotes no són discriminatòries pels homes sinó que compensen les barreres existents que impedeixen que les dones accedeixin als càrrecs de decisió.

EN CONTRA: Les quotes restringeixen l'autonomia dels partits en el procés de selecció de candidatures. A més, les quotes no són democràtiques ja que l'electorat hauria de tenir l'última paraula sobre qui els representarà.

A FAVOR: Al contrari, les quotes limiten la tendència dels partits a designar principalment homes i els obliga a buscar candidates competents. Per l'electorat, s'amplien les oportunitats de votar a partits amb candidates dones.

EN CONTRA: Moltes dones no volen ser elegides només perquè siguin dones. Les quotes contribueixen a fomentar la sospita que les dones han estat nomenades gràcies al seu gènere i no al seu talent.

A FAVOR: Les dones estan tan qualificades com els homes però llurs qualificacions són menystingudes en un sistema polític dominat per homes.

EN CONTRA: Les quotes són irrelevantes. Dones i homes són iguals en la societat.

A FAVOR: Les quotes són un mètode per augmentar el número de dones elegides de manera efectiva i ràpida. La introducció de quotes, per tant, agilitza el procés per arribar a la paritat en la representació.

EN CONTRA: Les quotes per dones aniran seguides de sol·licituds de quotes per altres grups que produirà una «balcanització» de la política.

A FAVOR: La categoria gènere és la més transversal de totes les divisions socials existents.

EN CONTRA: Moltes dones no volen ocupar càrrecs. Si ho volguessin, la xifra de dones en política augmentaria.

A FAVOR: Els biaixos de gènere patriarcal en l'organització de la societat, els partits i les institucions dificulten l'entrada de les dones en la política.

Font: Adaptat de Dahlerup i Freidenvall (2008).

Un altre argument contra les quotes és l'anomenada amenaça de «balcanització» de la representació política, és a dir, un gir cap a una política de representació d'interessos de grup i un augment exponencial del nombre de grups que, al·legant patir discriminació, reivindicarien la seva quota: minories ètniques, minories religioses, homosexuals, discapacitats... La representació consistiria, des d'aquesta perspectiva, en la representació d'idees i no de grups. Però la demanda de democràcia paritària no balcanitza de cap manera la representació ja que el gènere és l'única característica transversal a l'ésser humà: hi ha dones (i homes) de classe alta i de classe baixa, catòliques, atees o musulmanes, immigrants, homosexuals, etc.

Per últim, les quotes, com tota mesura de discriminació positiva, són temporals; perden la raó de la seva existència quan desapareix la desigualtat que motivava la seva existència. Ara bé, alguns crítics de les quotes consideren que la igualtat real entre homes i dones ja és aquí i que, per tant, les quotes són totalment superflues ja que, a través del canvi generacional, les dones aniran accedint a tots els càrrecs de responsabilitat en els àmbits polític, econòmic, etc. sense necessitat de cap mesura complementària. De manera alternativa, moltes dones no desitjarien ocupar càrrecs. Si ho fessin, la xifra de dones en política augmentaria. Ambdós arguments obliden que el fet que les dones assumeixin la major part de les responsabilitats familiars (Treas i Drobnic, 2010) limita la seva participació plena en la política, el que Burns et al. (2001) denominen «els fonaments privats de l'acció política», en tant que esposes i responsables de les tasques de la llar i de cura (Welch, 1977; Phillips, 1991: 96). Per exemple, Verge (2009: 58) mostra que les organitzacions juvenils afiliades a partits polítics presenten una composició equilibrada per sexes de llur militància. Quan s'arriba a la majoria d'edat i es transfereix la militància als partits polítics la diferència de gènere augmenta gradualment. Mentre que en el grup de menys de 25 anys l'afiliació masculina i femenina és pràcticament igual, en el grup de 26 a 40 anys la presència de dones decreix dramàticament. No resulta sorprenent que en aquest període del cicle vital de les dones coincideixin la maternitat, la plena incorporació al mercat laboral i l'increment en les responsabilitats de cura d'infants i persones grans, una càrrega familiar que massa sovint es distribueix de manera poc igualitària entre homes i dones.

La cultura sexista que predomina encara a la societat es reforça amb una cultura organitzativa —entesa com els valors, símbols i rituals compartits pels membres d'una organització que contribueixen a crear normes i expectatives de comportament— d'arrels patriarcals, la *old boy network*, dominant en institucions i partits polítics. L'*old boy network* es tradueix en la creació de xarxes informals de confiança i poder estrictament masculines consolidades a través dels anys o d'activitats lúdiques (com anar a prendre una copa en acabar la reunió i seguir discutint temes o present decisions) que discriminen les dones bé pel moment més

tardà de la seva incorporació al partit o bé per la seva menor participació en aquest altre tipus d'activitats⁵ (McStravog, 2006: 9).

Fem un contrafàctic: Entre el 1980 i el 1995, en cada legislatura, el percentatge de diputades al Parlament de Catalunya va créixer de mitjana 2,2 punts percentuals. Aquest percentatge de creixement tan baix no es correspon en absolut amb la incorporació de les dones al mercat laboral o amb la seva participació en els estudis universitaris que el país va experimentar en aquest període. De no haver-se adoptat quotes voluntàries per part d'alguns partits, així com la quota legal introduïda el 2007 i aplicada per primer cop en unes eleccions legislatives catalanes el 2010, amb aquest ritme de creixement, la paritat (almenys un 40% de dones) hagués arribat per si mateixa cap a l'any 2040 –en el supòsit que les eleccions es convoquen cada quatre anys, no podent incorporar l'eventualitat d'alguna elecció anticipada. En altres països amb unes credencials democràtiques inqüestionables, com ara el Regne Unit, els càlculs que s'han realitzat apunten que, en absència de l'aplicació efectiva de quotes, el Partit Laborista i el Partit Liberal-Demòcrata podrien assolir la paritat entre dones i homes cap el 2037. Pel Partit Conservador de l'actual primer ministre britànic, David Cameron, les previsions són molt més pessimistes. Sense accelerar l'increment en la presència de les dones, la paritat es podria aconseguir cap el 2309, és a dir, al segle XXIV! (Shepherd-Robinson i Lovenduski, 2002: 21 i 32). Per què la igualtat hauria d'esperar tant? L'elaboració de llistes paritàries és una qüestió de democràcia plena, una qüestió de dret de ciutadania i una qüestió de justícia.⁶

5 Per saber-ne més i descobrir els seus efectes en l'elaboració de candidatures, consulteu Verge (2008) En aquest treball l'autora mostra com, en el context de les eleccions municipals (2007), els homes caps de llista (alcaldables) semblen «no trobar» dones perquè, de fet, busquen les persones a incloure a les llistes entre les seves xarxes més properes, formals i informals, on majoritàriament hi ha homes. En canvi, incorporar dones no resulta difícil per a les candidates a alcaldessa dels partits, amb independència de la seva ideologia.

6 *Les dones i la gestió democràtica de les ciutats i municipis: cap a la paritat a les llistes municipals*, Consell Nacional de les Dones de Catalunya, febrer de 2007.

3

LES PREDICCIONS SOBRE LES QUOTES

L'estudi contempla dos objectius principals que corresponen a dos aspectes no analitzats fins ara en el cas de Catalunya. En primer lloc, explora els efectes de les quotes de gènere en els processos de selecció de candidatures i en la representació institucional (percentatge de dones que acaben formant part dels grups parlamentaris de cada partit) i, en segon lloc, examina els perfils de les diputades abans i després de l'adopció de quotes (tant legals com de partit).

A l'anterior apartat he presentat un resum exhaustiu dels arguments contraris a les quotes de gènere. Alguns d'aquests arguments tenen uns fonaments ideològics evidents que només es poden contrarrestar amb uns altres fonaments ideològics de signe contrari, sent la base del desacord bàsicament la idea d'igualtat subjacent. Per contra, altres arguments adopten la forma de prediccions i, per tant, es poden posar fàcilment a prova a través de l'anàlisi empírica (Dahlerup, 2006).

Algunes d'aquestes prediccions es refereixen a la selecció de candidats i candidates i als seus perfils i han estat plantejades tant des de posicions liberals com feministes (vegeu també Bacchi, 2006 i Rosenblum, 2006). Quant als oponents liberals, es planteja que les quotes comportaran la selecció de candidates poc qualificades. Des de les nocions liberals d'individualisme i meritocràcia, es considera que les quotes poden provocar que no surtin escollits els i les «millors». Els estudis realitzats fins avui en altres països mostren que les noves diputades són generalment més joves, tenen un estatus ocupacional més baix i acumulen menys experiència política que les dones electes sense l'ajuda d'una quota (Bird 2003; Burness, 2000; Kolinski, 1991; Murray, 2010). Aquests resultats són, no

obstant, controvertits ja que els propis conceptes de mèrit i preparació han estat qüestionats per presentar un clar biaix de gènere, és a dir, es tendeixen a valorar més aquelles qualitats masculines ja que els homes han dominat tradicionalment les institucions polítiques i els partits (Krook, Franceschet i Piscopo 2009) i, en especial, els òrgans de selecció de candidatures (Niven, 1998).

Els oponents liberals també argumenten que, atès que les prioritats de dones i homes difereixen, per exemple, en l'atenció i temps dedicats a la família, els partits tindran dificultats per trobar un nombre suficient de dones que vulguin concórrer com a candidates. De fet, ocupar un lloc de responsabilitat política té un cost molt més elevat per a les dones que per als homes, degut a l'escassetat de temps de les dones, les quals assumeixen no ja una doble sinó una triple presència (Norris i Franklin, 1997: 201). En efecte, la interiorització de les responsabilitats domèstiques com a femenines dóna com a resultat la disponibilitat absoluta dels homes per a l'esfera productiva davant una major disponibilitat de les dones per a l'esfera reproductiva (Bimbi, 1999). En canvi, la implicació política dels homes no interfereix de manera tan directa amb les seves obligacions personals i professionals ja que no acostumen a assumir de manera igualitària les responsabilitats familiars (Verge i Tormos, 2012).

El discurs liberal es vincula amb els arguments contraris a les quotes (presentats en l'apartat anterior) que emfatitzen el caràcter idealment meritocràtic que haurien de tenir els processos de reclutament. La representació política seria una qüestió de mèrit i haurien de ser seleccionats els millors candidats, amb independència del seu sexe. També es relacionaria amb aquells arguments que plantegen que moltes dones no volen implicar-se activament en la política institucional i per això els partits poden tenir dificultats per complir amb les previsions mínimes de les quotes.

Pel costat feminista, la preocupació d'algunes autores resideix en el fet que les quotes generin un «sostre de vidre»⁷ per a les pròpies dones, provocant que els partits es limitin a seleccionar el percentatge mínim de dones establert per les previsions legals i que no s'arribi a aconseguir mai una veritable paritat. És a dir, malgrat que les previsions de les quotes puguin establir de manera neutral uns màxims i uns mínims que cadascun dels sexes hauria d'obtenir, s'assignarà automàticament a les dones el percentatge menor de candidatures a les llistes, perpetuant una diferència encara significativa en la presència d'uns i d'altres a les institucions polítiques.

D'altra banda, des d'algunes posicions feministes també es tem que les quotes promoguin l'elecció de dones provinents de les elits, que actuen com a «substitutes» dels seus pares o marits, o que pateixen una

⁷ El sostre de vidre fa referència a una barrera transparent que impedeix que les dones ocupin posicions de responsabilitat superat un determinat llindar, ja sigui en l'àmbit polític, econòmic o social.

alta dependència dels seus reclutadors, sent així més manipulables i generant la seva presència tan sols una façana de participació real, com alguns estudis mostren (Cowley i Childs, 2003; Krook 2008; Nanivadekar, 2006). S'assumeix així que els líders dels partits responen a l'amenaça que les quotes suposen pel domini masculí a través de la selecció de dones «controlables» que acceptin fàcilment la seva agenda (Dahlerup, 2006b: 13).

Com es pot comprovar, el discurs feminista presenta unes preocupacions totalment diferents a les liberals. El que preocupa en aquest cas és que les quotes es demostrin com una mesura insuficient per eradicar les pràctiques sexistes i patriarcals que prevalen en els centres de poder. Els partits i les institucions polítiques han estat tradicionalment dominats i controlats pels homes, per tant, aquests es resistiran a «compartir» el poder amb les «nouvingudes» a través de diferents subterfugis; en concret, intentaran mantenir unes proporcions favorables al sector masculí i buscaran candidates de perfil baix o dependents que no qüestionin les seves decisions.

El Quadre 2 sintetitza les diferents prediccions liberals i feministes presentades.

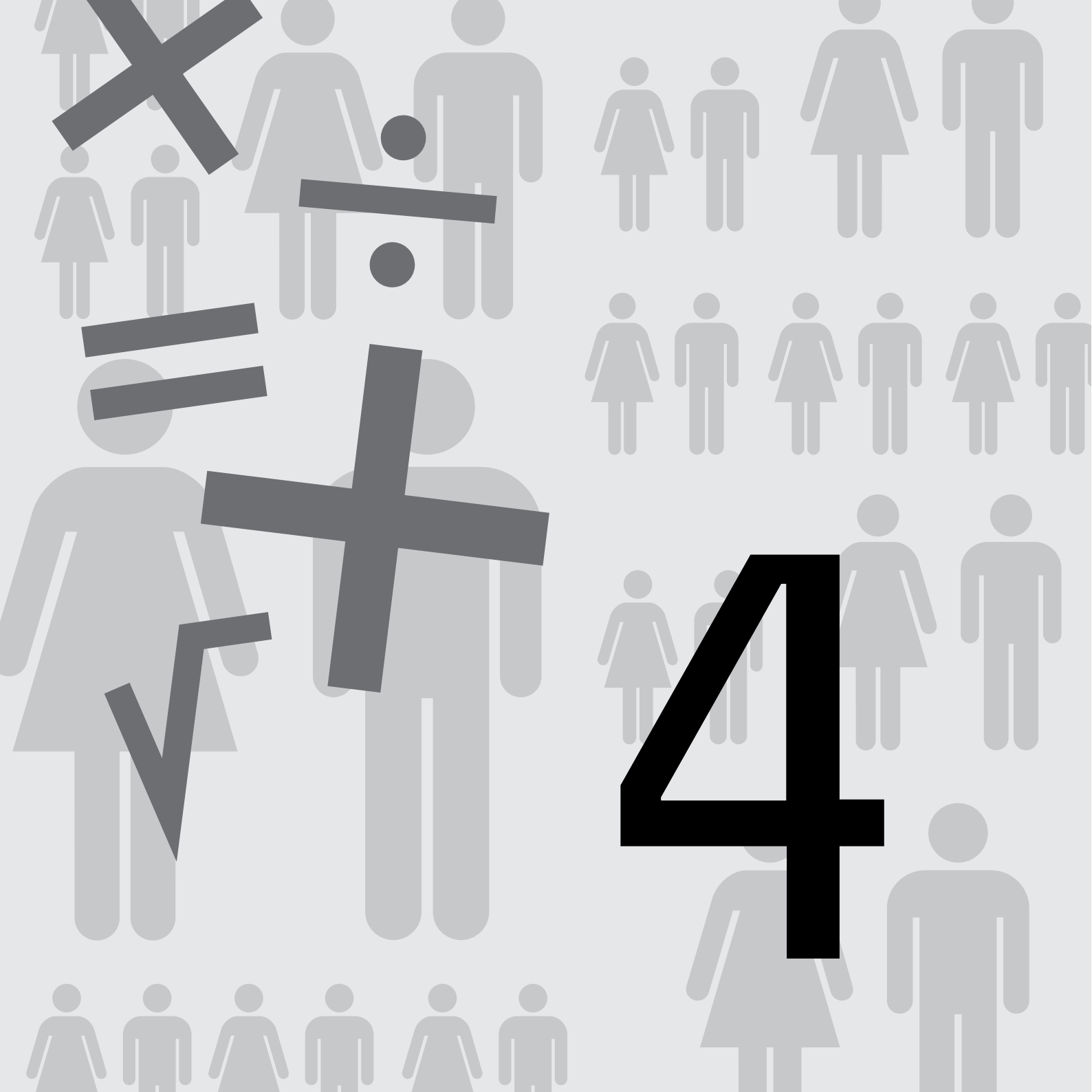
Quadre 2. Prediccions liberals i feministes sobre les quotes

àmbit	liberals	feministes
reclutament polític	1. Els partits tenen dificultats per trobar un nombre suficient de dones que vulguin concórrer com a candidates.	1. Les quotes generen un sostre de vidre per a les pròpies dones.
perfils	2. Les quotes comporten la selecció de candidates poc qualificades.	2. Les quotes promouen la selecció de dones altament dependents dels seus reclutadors.

En analitzar la selecció de candidats i candidates, es posaran a prova les prediccions que assenyalen que els partits tenen dificultats per trobar un nombre suficient de dones disposades a ser candidates i que les quotes generen un sostre de vidre per a les pròpies dones. Aquesta anàlisi suposa també prestar atenció a la potencial discriminació estratègica sovint aplicada pels partits a l'hora d'elaborar les llistes com, per exemple, la desigual distribució per sexes dels llocs de sortida.

D'altra banda, comparar els perfils dels parlamentaris ens permet identificar no només la variació existent entre el conjunt de diputats i diputades i entre diputades *incumbent* (les que han estat reelegides) i noves

diputades, sinó també avaluar fins a quin punt les quotes alteren de manera significativa les pràctiques de reclutament. Diferents qualificacions poden ser rellevants en la selecció de persones candidates, entre elles l'edat, el nivell educatiu, l'ocupació, la vinculació amb el partit, l'experiència legislativa, les connexions polítiques, la pertinença i/o direcció en associacions i les habilitats organitzatives. Simultàniament, l'estudi dels perfils ens permet avaluar si les prediccions sobre una inferior qualificació de les noves candidates i major dependència cap a les persones que les van nomenar troben suport empíric.

~~X~~

~~-~~

~~=~~

~~+~~

~~√~~

4

METODOLOGIA

I FONTS UTILITZADES

Per examinar les prediccions presentades s'ha seleccionat com a cas d'estudi el Parlament de Catalunya. L'anàlisi empírica s'ha realitzat a partir de diferents dades originals. Primer, per descobrir si els partits apliquen mesures de discriminació estratègica vers les dones s'ha recollit informació relativa a la composició final de les llistes a partir de les candidatures proclamades als diaris oficials de les quatre províncies. Posteriorment, s'ha creat una base de dades on es contrasten les llistes elaborades en les diferents eleccions des de l'any 1980 amb els resultats electorals obtinguts pels partits i s'estableixen una sèrie d'indicadors per mesurar la ubicació per sexes a les llistes i la distribució dels llocs segurs. L'anàlisi de la composició de les llistes ens permet valorar, al mateix temps, si les quotes han generat un sostre de vidre per a les dones.

Segon, amb l'objectiu d'avaluar si les prediccions sobre la inferior qualificació de les candidates i la major dependència vers els seus reclutadors troba suport empíric s'ha creat una segona base de dades amb diferents variables descriptives generades a partir de la informació biogràfica de les diputades i diputats recollida en els Diaris de Legislatura disponibles a l'Arxiu del Parlament de Catalunya. En el cas de la legislatura actual, la iniciada el novembre de 2010, les dades sobre els perfils dels diputats i diputades s'han obtingut de les biografies de candidats i candidates publicades en els webs dels partits amb motiu de les eleccions. Aquesta base de dades conté variables relatives a l'edat, el nivell educatiu, l'experiència política (càrrecs electes o de confiança) i la trajectòria en el partit, que s'analitzen per quatre categories d'individus en cada legislatura: di-

putats *incumbent*, diputades *incumbent* –repeteixen en el lloc–, diputats entrants i diputades entrants –són elegits/des per primera vegada.

Encara que el que sembla més raonable és establir dos períodes d'anàlisi, el període legislatiu previ a l'adopció de la quota ($t=0$) i la legislatura posterior a la mateixa ($t=1$), aquesta segmentació és vàlida estrictament pels països que han seguit una feminització de «via ràpida» (el que en anglès s'anomena la via *fast-track*), és a dir, on la introducció en un moment donat d'una quota constitucional o legal produeix un canvi significatiu en la representació de les dones d'una legislatura a l'altra (Dahlerup i Freidenvall, 2005; Tripp i Kang, 2008). En aquests casos, el punt de tall per realitzar les comparacions és clar (vegeu Murray, 2010). En canvi, si la feminització segueix un procés incremental, com és el cas del nostre objecte d'estudi, l'efecte de la quota legal és menor ja que s'implementa en un context ja feminitzat (Meier i Verlet, 2008: 716), sent llavors necessari tenir en compte la introducció de quotes voluntàries per part dels partits.

D'aquesta manera, he optat per iniciar l'anàlisi el 1995, prenent com a referència el calendari de quotes del partit d'esquerra més gran, el PSC, ja que fou el primer en introduir aquesta mesura (vegeu el següent apartat) i pel seu volum d'escons té la capacitat de produir un impacte important en l'equilibri de gèneres de la càmera. Entre 1995 i 1999 el nombre de diputades a les files socialistes es va triplicar per l'aplicació efectiva d'una quota del 30%, contribuint a augmentar un 60% la representació femenina global del Parlament. L'anàlisi s'expandeix fins el 2010 amb l'objectiu d'examinar també l'efecte de la quota legal introduïda per la Llei Orgànica 3/2007, de 22 de març, per a la igualtat efectiva entre dones i homes, més coneguda com la Llei d'Igualtat (2007).

TIPUS DE QUOTES I CARACTERÍSTIQUES

Tal com ha succeït en el conjunt d'Espanya, el parlament català ha seguit un procés incremental en la presència política de les dones, observant-se un augment constant en la representació femenina al llarg del temps (Verge, 2009). Primer, els partits polítics d'esquerra van introduir quotes mínimes per a les dones que van ser successivament ampliades. Més tard, es va produir un efecte «contagi» o «difusió» en el sistema de partits (vegeu Verge, 2008), assumint totes les organitzacions polítiques compromisos per a la igualtat en la representació, en forma de quotes, objectius o recomanacions (vegeu més endavant). Finalment, com hem comentat, la Llei d'Igualtat va imposar les quotes en l'elaboració de les candidatures per totes les convocatòries electorals. La seva aplicació al Parlament de Catalunya es va produir per primera vegada el 2010.

Quotes voluntàries adoptades pels partits

En absència d'imposicions legals de cap tipus, els partits polítics tenen una responsabilitat fonamental en la representació de les dones en tant que, entre les seves funcions operatives, es troba el reclutament de les elits polítiques, i és aquesta selecció de candidats i candidates la que determina la configuració de les institucions representatives (Lovenduski i Norris, 1993).

La primera quota introduïda a l'Estat espanyol reservà a les dones un 12% de les posicions en els òrgans del partit i en les candidatures electorals, percentatge equivalent a l'afiliació femenina del partit en aquell moment. Va ser introduïda

pel Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC) el 1982 i successivament ampliada al 15% el 1987, al 25% el 1990 i al 30% el 1996 (Balletbò, 2004: 149 i següents). El 2000 la quota adoptà una formulació neutral –un màxim del 60% i un mínim del 40% per a qualsevol sexe.⁸ El 1991, Iniciativa per Catalunya Verds (ICV) garantí a les dones el 30% dels llocs en les candidatures, una proporció transformada a la formulació neutral 40-60% el 2002. Aquesta quota paritària també va ser incorporada a Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) el 2004, un any després d'adoptar una quota equivalent a l'afiliació femenina del partit (Verge, 2009: 35-8).

Els partits conservadors han preferit mesures d'acció positiva més laxes que actuen, en la pràctica, seguint a Krook, Franceschet i Piscopo (2009), com a quotes «informals» o quotes «toves», malgrat que no solen estar formalitzades en els estatuts ni comportar sancions per incompliment. Els integrants de la federació Convergència i Unió (CiU) el 2004 (Convergència Democràtica de Catalunya) i el 2005 (Unió Democràtica de Catalunya) van adoptar objectius per a la representació de les dones. Quant al Partit Popular (PP), encara que el rebuig a les quotes és ferm, el partit a nivell estatal va adoptar a la fi dels anys noranta una vaga recomanació per aconseguir l'equilibri de gènere en les candidatures, que a l'octubre de 2004 incorporà en el preàmbul dels estatuts mitjançant la següent declaració: «Constatem l'avenç que s'ha produït durant aquests últims anys, però considerem que s'ha de seguir progressant cap a la igualtat plena entre homes i dones en els òrgans de direcció del partit, així com en llur representació institucional». S'observa així un «efecte resposta» per evitar ser vist com una organització sexista (Uriarte i Ruiz, 1999: 211). Els objectius es distingeixen de les quotes en què no funcionen com un mandat. Estableixen una proporció mínima de dones que el partit vol aconseguir i sovint contemplem un calendari temporal per a la seva concreció. Les recomanacions representen un compromís per seleccionar més dones candidates sense explicitar com, quan ni quantes s'incorporaran (Freidenvall, 2003: 11). La Taula 1 resumeix les mesures adoptades pels partits catalans.

⁸ El 1988 i el 1989 el Partido Socialista Obrero Español (PSOE) i Izquierda Unida (IU), respectivament, assumiren una quota de gènere del 25% que van anar ampliant fins assolir la proporció 40-60% per a qualsevol sexe el 1997 (vegeu Verge, 2006).

Taula 1. Mesures de discriminació positiva adoptades pels partits catalans

any	partit	mesura	característiques
1982	PSC	Quota	12% dones – Percentatge equivalent a l'afiliació
1987	PSC	Quota	15% dones – Percentatge equivalent a l'afiliació
1991	ICV	Quota	30% dones
1996	PSC	Quota	30% dones
2000	PSC	Quota	40-60% – Formulació neutral, paritat
2002	ICV	Quota	40-60% – Formulació neutral, paritat
2003	ERC	Quota	Percentatge equivalent a l'afiliació
2004	ERC	Quota	40-60% – Formulació neutral, paritat
2004	CDC	Objectiu	Tendir a la paritat
2004	PP	Recomanació	Progressar cap a la igualtat
2005	UDC	Objectiu	Tendir a la paritat

Font: Elaboració pròpia.

Quotes legals

Les quotes electorals de tipus legal o constitucional poden ser regulades de diferent forma (per una revisió exhaustiva es pot consultar Krook, 2009). En primer lloc, poden dirigir-se, d'una banda, a modificar la composició de les llistes de candidats i candidates que concorren a les eleccions o a assolir un determinat nivell de representació mitjançant la reserva de llocs (escons). D'altra banda, les quotes poden definir un percentatge mínim per un grup específic en les candidatures electorals (les més comunes van del 25% al 50%), en aquest cas les dones, o adoptar una formulació neutral (cap dels dos sexes pot superar ni quedar per sota d'un determinat percentatge). En segon lloc, les quotes poden establir un determinat mandat en l'aplicació de les previsions en la configuració de les llistes. De més laxa a més estricta, trobaríem (1) l'aplicació de la quota en el conjunt de la llista, que corre el risc de resultar inefectiva si els partits ubiquen la majoria de les dones a les últimes posicions; (2) l'aplicació de la quota tant en el conjunt de la llista com en cada tram de tres, cinc o sis candidats, per exemple; i (3) la distribució de les persones candidates seguint el sistema «cremallera» mitjançant el qual dones i homes s'alternen consecutivament des del principi al final de la llista. En tercer lloc, una mesura que té una gran rellevància a l'hora de garantir els resultats esperats és la

sanció prevista en cas d'incompliment. La sanció més dura és la retirada de la llista, mentre que les multes només resulten efectives si superen la pèrdua econòmica que haurien d'assumir els partits per no incorporar un nombre suficient de candidates. Per exemple, a França, on s'apliquen les sancions econòmiques per l'incompliment de la quota del 50% en el conjunt de candidatures electorals presentades a l'Assemblea Nacional, amb un marge de dos punts percentuals, la majoria de partits, sobretot els més grans, s'han decantat per pagar la corresponent sanció en lloc de respectar els percentatges establerts, resultant així que les dones només ocupen el 18,5% dels escons.⁹ Per tant, es pot concloure que el cost de defecció és més alt quan es retiren les llistes que no pas quan se sancionen econòmicament els incompliments. Finalment, les quotes han d'ajustar-se als sistemes electorals vigents en cada país ja que elements com el grau de proporcionalitat, la grandària dels districtes o el tipus de llistes n'afecten també la seva potencial efectivitat (Htun i Jones, 2002; Mateo Díaz i Millns, 2004; Rule i Zimmerman, 1994).

Sense mandats específics d'aplicació de les quotes per trams i no només sobre el conjunt de les llistes, sense penalitzacions contundents en cas d'incompliment de les previsions establertes, i sense ajustar el tipus de mesura al sistema electoral en ús, l'adopció de quotes corre el risc de produir simplement un efecte simbòlic i no conduir a un augment significatiu de la presència de dones a les institucions.

En el cas espanyol, les quotes electorals no van introduir-se a l'ordenament jurídic fins la primera dècada del segle XXI, just 25 anys més tard de l'adopció de la primera quota voluntària de partit, la del PSC, tal com s'ha presentat. El 15 de març de 2007 el Congrés dels Diputats va aprovar la Llei Orgànica per a la igualtat efectiva entre dones i homes (LO 3/2007), més coneguda com a Llei d'Igualtat. No obstant, cal recordar que, entre 1996 i 2004 diverses iniciatives legislatives per a l'adopció de quotes van ser presentades pel PSOE, IU i ICV al Congrés dels Diputats però el PP va utilitzar la seva majoria per bloquejar el debat. El 2002 Castella-la Manxa i les Illes Balears introduïren en llurs lleis electorals la paritat a les llistes (mitjançant el sistema cremallera) però el govern central va presentar un recurs al Tribunal Constitucional que va suspendre de facto la seva implementació. El govern del PSOE electe el març de 2004 va retirar el recurs. Abans d'entrar en vigor la Llei d'Igualtat d'àmbit estatal, dues CCAA més havien adoptat també quotes de gènere. El 2005 el Govern basc aprovà la Llei per a la Igualtat de Dones i Homes que establia la reserva d'un mínim del 50% de posicions a les llistes per a les dones, proporció que s'ha de donar en trams de cada sis candidats, amb tres homes i tres dones. A més, assegura una quota d'almenys el 40% de dones en el govern

⁹ A França, el finançament públic que reben els partits es calcula a partir del nombre de vots rebuts així com dels escons obtinguts. La sanció per l'incompliment de la quota s'aplica només a la primera porció, per tant, els partits més grans poden permetre's esquivar la llei (Murray, 2007; Troupel, 2006).

(Martínez Hernández i Elizondo, 2005: 14). Andalusia també incorporà el 2005 la paritat electoral en forma de llistes cremallera. En el cas català, al no existir una llei electoral pròpia, s'aplica per defecte la llei estatal (Llei Orgànica del Règim Electoral General, LOREG).

La reforma a la LOREG que suposà la Llei d'Igualtat instaura la paritat en les candidatures electorals a través del «principi de presència o composició equilibrada». Les candidatures han d'incloure un mínim del 40% i un màxim del 60% de qualsevol dels dos sexes en les eleccions de tots els nivells territorials (eleccions generals, autonòmiques, locals i europees). Aquesta proporció ha de ser respectada tant en el conjunt de la llista com en cada tram de cinc llocs. Les llistes que no compleixen les proporcions són invalidades per part de les juntes electorals provincials. La Taula 2 sintetitza les principals característiques de les diferents quotes electorals vigents a l'Estat espanyol.

Taula 2. Característiques de les quotes legals vigents a l'Estat espanyol

àmbit		nivell	tipus de quota	sanció
ESTATAL (Llei d'Igualtat). Aplicació en eleccions generals, locals, europees i autonòmiques		Llistes candidats/es	40-60%	Retirada de la llista electoral
AUTONÒMIC Mesures més favorables que la llei estatal	Castella-la Manxa, Illes Balears i Andalusia	Llistes candidats/es	Cremallera	
	País Basc	Governos	Mínim 50% de dones i mínim 40% d'homes	

Font: Elaboració pròpia.

A diferència de França o Itàlia, quan es va aprovar la Llei d'Igualtat, ja existia un grau de confort important amb les quotes de gènere. A més, tal com s'ha presentat, els partits d'esquerra utilitzaven el discurs de la paritat per referir-se a les quotes des de la segona meitat dels anys 90. Per tant, el pas de les quotes

voluntàries assumides pels partits a la quota legal no va requerir el gir terminològic que les defensores de la paritat van haver de realitzar en altres països (vegeu Bereni, 2007; Gaspard et al., 1992; Halimi, 2003; Palici di Suni, 2012; Scott, 2005; Verge i Troupel, 2011). No obstant, degut a la coneguda oposició del PP al concepte de «democràcia paritària» i apostant, en canvi, aquest partit per la «representació equilibrada», els i les legisladores optaren per una aproximació de consens utilitzant l'expressió «principi de presència o composició equilibrada» en la reforma de la llei electoral. Amb tot, el moviment per la democràcia paritària no va aconseguir en el cas de l'Estat espanyol atraure el principal partit de dreta (Jenson i Valiente, 2003: 87).

El 2007 el PP va presentar un recurs d'inconstitucionalitat contra les quotes introduïdes per la Llei d'Igualtat arran de l'anul·lació d'una llista presentada pel partit en una localitat de Tenerife, Garachico, integrada exclusivament per dones que, aplicant la llei, incomplia la paritat. El PP aprofità aquest incident per fer una campanya de descrèdit contra la discriminació positiva per produir situacions en què «limita drets a les dones», segons la secretària executiva de Política Social i Benestar popular, Ana Pastor.¹⁰ El recurs presentat pel PP al·legava que les quotes electorals de gènere són contràries a la Constitució perquè afecten l'autonomia dels partits (article 6), el dret d'associació i de participació electoral (articles 22 i 23), i el principi d'igualtat (articles 9 i 14). S'invocava que la distinció dels candidats per sexes danya la unitat del cos electoral, que la restricció en les condicions d'elegibilitat viola el dret de sufragi actiu i passiu, que la llibertat dels partits es veu ressentida i que es negligeixen els mèrits dels candidats.

No obstant, l'article 9.2 de la Constitució menciona la participació política entre els aspectes que les autoritats públiques han de promoure i facilitar les condicions, fins i tot remonent els obstacles, perquè la igualtat sigui real i efectiva. Així, el Tribunal Constitucional va dictaminar que les quotes no atempten contra el principi d'igualtat ja que és precisament la igualtat el que pretenen garantir. A més, no s'exerceix discriminació cap els homes ja que la llei estableix percentatges mínims i màxims per a cada sexe. Cal recordar que la jurisprudència constitucional espanyola admet la discriminació positiva quan la mesura és raonable i proporcionada amb l'objectiu que es persegueix, com el Tribunal Constitucional confirmà en aquest cas. També va rebutjar que es violi la unitat del cos electoral ja que els candidats, ja siguin homes o dones, representen el conjunt de l'electorat durant llur mandat. Respecte la llibertat dels partits, el Tribunal Constitucional recordà que aquesta es pot limitar i, de fet, es limita per llei (per exemple, amb diferents causes legals d'inelegibilitat de les persones candidates) ja que el dret de sufragi actiu i passiu el gaudeixen els ciutadans i ciutadanes però no els partits. Finalment, el Tribunal Constitucional afirmà que, donat que les dones s'han trobat tradi-

10 Curiosament, al mateix temps que el PP presentava aquest recurs, impugnavi al voltant de 40 candidatures del PSOE davant els tribunals contenciosos-administratius de Galícia i Madrid per no ajustar-se degudament a la llei, fins i tot quan la desproporció afavoria lleugerament les dones en les llistes de suplents (Verge, 2008: 129).

cionalment en una condició desavantatjosa en relació als càrrecs públics, és legitimim reclamar als partits que equilibrin la participació dels dos sexes. Si les dones constitueixen la meitat de la població, l'increment de la seva presència política és coherent amb el principi democràtic que requereix la semblança més estreta entre representants i representats/des.¹¹

El Tribunal Constitucional també va considerar favorablement que les lleis electorals autonòmiques puguin establir mesures més generoses vers les dones en les candidatures per les respectives assemblees legislatives, emparant així la legalitat de les llistes cremallera adoptades en algunes CCAA (vegeu Taula 2). Pel que fa a la Llei d'Igualtat del País Basc, que estableix un percentatge mínim del 50% de dones, el Tribunal Constitucional matisà que, en qualsevol cas, el mínim sostre obtingut per un sexe ha de ser el 40%¹² (vegeu Verge, 2012).

L'entrada en vigor de la Llei d'Igualtat es va produir en les eleccions locals de 2007 i en el Parlament de Catalunya es va aplicar per primera vegada en les eleccions de novembre de 2010. Cal recordar, però, que abans de la introducció de la quota legal la majoria de partits catalans ja havien assumit quotes voluntàries en l'elaboració de candidatures i distribució de càrrecs orgànics o havien adoptat objectius de representació femenina d'aplicació més laxa. Pel que fa a l'opinió pública, segons un estudi realitzat pel Centro de Investigaciones Sociológicas (CIS), el setembre de 2007, el 75% de les persones entrevistades es mostrava d'acord amb què les quotes contribueixen a combatre la discriminació que pateixen les dones a la vida pública i el 61% defensava la seva introducció en l'elaboració de les llistes electorals.

La concurrència d'un sistema electoral proporcional (D'Hondt) amb llistes tancades de partit, com succeeix a l'Estat espanyol i a Catalunya, constitueix un aspecte favorable per a la implementació d'accions positives, especialment quotes de gènere en les candidatures electorals (Freidenvall, Dahlerup i Skjeie, 2006). Simultàniament, l'aplicació de quotes resulta més fàcil quan l'elaboració de candidatures està centralitzada, com és el cas dels partits catalans (Vickers, 2010).

La centralització del procés d'elaboració de candidatures contribueix a augmentar la selecció de candidates per diversos motius. Primer, la direcció central del partit té la capacitat de coordinar els processos de selecció realitzats per les estructures territorials inferiors del partit i garantir així el resultat desitjat, en aquest cas el compliment de la quota o de l'objectiu o recomanació de representació assumit pel partit. Segon, els membres de la direcció del partit solen ser persones amb nivell educatiu elevat i actituds més

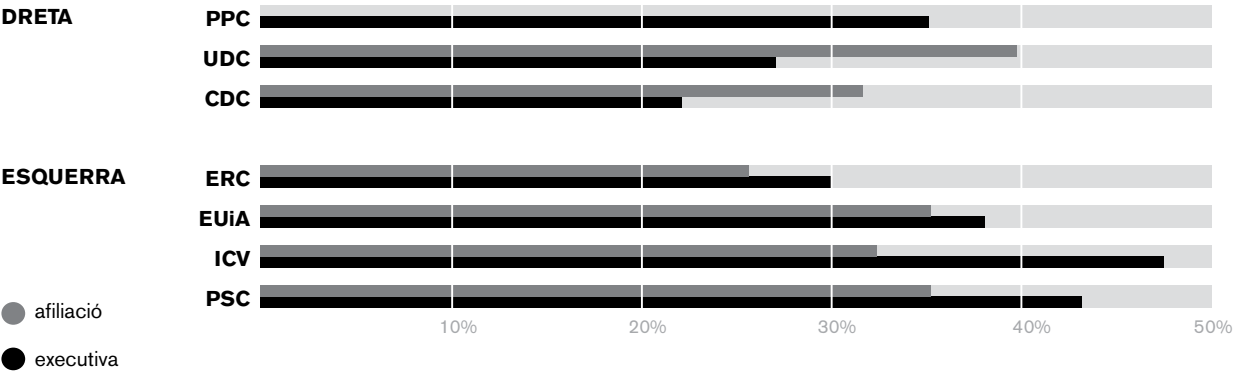
11 STC 12/2008, de 29 de gener de 2008. Es pot consultar on-line a: <http://www.tribunalconstitucional.es/jurisprudencia/Paginas/Sentencia.aspx?cod=9438>

12 STC 13/2009, de 19 de gener de 2009. Es pot consultar on-line a: <http://www.tribunalconstitucional.es/es/jurisprudencia/Paginas/Sentencia.aspx?cod=9628>

favorables cap a la igualtat de gènere i, per tant, més obertes a la incorporació de les dones (Randall, 1987; Uriarte i Ruiz, 1999: 212).

De manera complementària, com més gran sigui el nombre de dones que pertanyen a les executives dels partits, més probable és que s'implementin accions positives i que els processos de reclutament siguin supervisats per tal de garantir que aquestes mesures es compleixen en la pràctica (Kittilson, 2006). Cal destacar que la presència de dones en els òrgans de direcció no es relaciona necessàriament amb l'afiliació femenina dels partits sinó que està associada a la fortalesa de les secretaries de dona, mesurant-se aquesta tant per la seva antiguitat com per la seva ubicació en els òrgans de direcció més importants. Les secretaries de dona són més fortes en els partits d'esquerra, els quals tendeixen a promoure la presència de les dones a l'executiva del partit per sobre de la proporció d'afiliades, tal com mostra la Figura 2.

Figura 2. Presència de les dones en els partits catalans (percentatges)

Font: Elaboració pròpia. Dades d'afiliació corresponents a 2008, segons la informació proporcionada pels propis partits (Verge, 2009: 58), i dades de les executives basades en la informació publicada en els webs dels partits (a gener de 2011).

Acronims: Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC), Iniciativa per Catalunya Verds (ICV), Esquerra Unida i Alternativa (EUiA), Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), Partit Popular (PP) i, per últim, Convergència Democràtica de Catalunya (CDC) i Unió Democràtica de Catalunya (UDC) que, tot i formar una federació (Convergència i Unió, CiU), mantenen estructures orgàniques separades.

La Taula 3 mostra que una major antiguitat de les secretaries de dona així com una ubicació més elevada d'aquestes en l'organigrama del partit afavoreix l'adopció de quotes. Igualment, l'existència d'un lobby de

dones, amb vinculació formal al partit o com una organització col·lateral també és rellevant.¹³ Finalment, la majoria de partits amb quotes han introduït en algun moment formació específica per a les dones amb l'objectiu d'augmentar el número de candidates.

Taula 3. Poder de les dones en els partits catalans

partit		secretaria de la dona/d'igualtat		lobby de dones	formació per a les candidates	mesures d'acció positiva
		ANTIGUITAT	POSICIÓ EN LA JERARQUIA DEL PARTIT			
Esquerra	PSC	consolidada	màxim nivell ²	sí (intern i extern)	sí	quota
	ICV	consolidada	màxim nivell	sí (intern)	sí	quota
	ERC	recent ¹	màxim nivell	sí (intern)	sí	quota
Dreta	CDC ³	recent	segon nivell	sí (extern)	no	objectiu
	UDC ³	no existeix	–	sí (intern)	no	objectiu
	PP	recent	segon nivell	sí (extern)	no	recomanació

Font: Elaboració pròpia a partir de Verge (2009: 57), quadre 2.1.

- 1 Recent: Indica que la secretaria de la dona/d'igualtat es va crear en els 1990s.
2 Màxim nivell: La secretaria de la dona/d'igualtat s'integra en l'executiva del partit com una secretaria més. Segon nivell: La secretaria de la dona/d'igualtat és una subàrea d'una altra secretaria.
3 Tot i formar una federació (Convergència i Unió, CiU) mantenen estructures orgàniques separades.

Acrònims: Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC), Iniciativa per Catalunya Verds (ICV), Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), Convergència Democràtica de Catalunya (CDC), Unió Democràtica de Catalunya (UDC), Partit Popular (PP).

13 A més de l'agència de les dones en els partits, en la introducció de quotes també juguen un paper destacat el moviment feminista (Valiente 2005: 183), l'emulació transnacional i les recomanacions internacionals (Threlfall, 2007; Krook, 2009: capítol 2). Han resultat especialment rellevants la Conferència d'Atenes Dones al poder (1992), on es reclamà per primer cop la democràcia paritària, la Plataforma d'Acció elaborada a la Cimera de les Dones de les Nacions Unides (1995) i el IV Pla d'Acció d'Igualtat d'Oportunitats de la Unió Europea, que urgí els estats membres a implementar mesures per fer efectiva la igualtat. Així mateix, les crides de la Internacional Socialista de Dones i del Lobby Europeu de Dones han ajudat també a impulsar l'adopció de les quotes de gènere.

Com s'elaboren les candidatures electorals? Les federacions territorials dels partits catalans celebren els seus respectius congressos per nomenar els candidats i candidates que els representaran. Els partits compten amb entre quatre i setze unitats territorials, el que explica que la majoria rebin més candidatures que posicions hi ha en la llista electoral de cada província (Barcelona, amb 85 posicions; Girona, amb 17; Lleida, amb 15; i Tarragona amb 18).¹⁴ En el cas d'ERC, es tracta de congressos comarcals. Posteriorment, una comissió electoral escollida pel congrés nacional i que rendeix comptes a l'executiva del partit elabora una proposta de candidatura per a cada província a partir de les propostes rebudes per les diferents federacions. L'executiva nacional pot també proposar un cert nombre de candidats/es, segons marquin els respectius estatuts. Tradicionalment, les comissions electorals han emprat diversos criteris com el volum d'afiliació (les federacions amb més membres obtenen més posicions), la representativitat territorial, la popularitat dels candidats/es, la renovació, en el cas que ho requereixi la direcció del partit, i les quotes de gènere, si l'organització n'ha assumit. Les quatre candidatures provincials són finalment ratificades per l'executiva del partit.

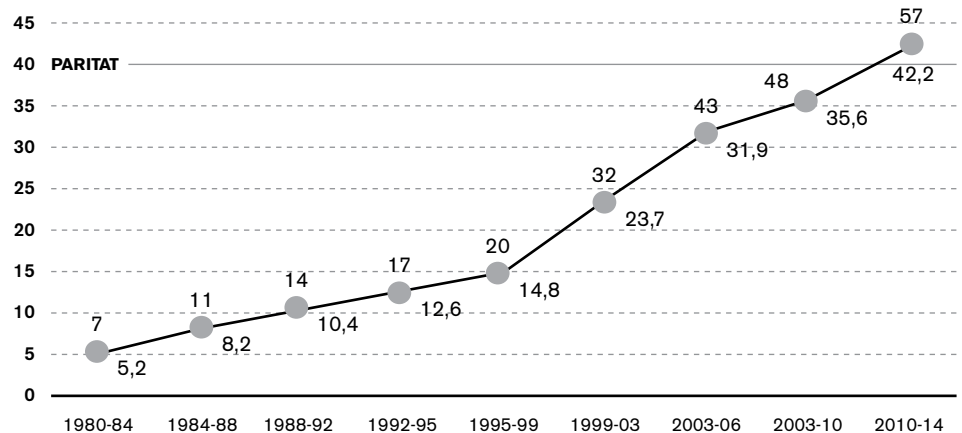
14 En el cas del PP aquest nivell coincideix amb les províncies, tal com ho fa a la resta de l'Estat. En els altres partits, les agrupacions comarcals s'agrupen en una entitat organitzativa superior, normalment denominada federació. A ICV hi ha coincidència amb les vegueries, comptant així amb set unitats organitzatives. ERC segueix també l'esquema de les vegueries al qual s'afegeix una federació específica per la regió metropolitana i una altra pels territoris fora de Catalunya (Illes Balears, País Valencià i Catalunya Nord). CDC també segueix les vegueries tenint una federació extra per la ciutat de Barcelona i una altra per la Catalunya Nord. A UDC l'esquema és mixte: Barcelona ciutat, Barcelona comarques, Girona, Tarragona, Terres de l'Ebre i Terres de Lleida. Al PSC les 16 federacions tenen un àmbit supra-comarcal no coincident ni amb les províncies ni amb les vegueries.

QUOTES DE GÈNERE I SELECCIÓ DE CANDIDATURES

La distància en la representació de diputats i diputades s'ha reduït de manera progressiva, especialment en l'última dècada, com il·lustra la Figura 3. De fet, en la legislatura prèvia a l'aplicació de la quota legal les diputades constituïen ja el 35,6% de la càmera. La Llei d'Igualtat es va aplicar per primera vegada a Catalunya en unes eleccions autonòmiques el novembre de 2010. La paritat, tal com ve definida per la llei, va ser aconseguida: el 42,2% dels escons (57 de 135) van correspondre a diputades.

Figura 3. Evolució en el percentatge i número de diputades electes, 1980-2010

Font: Elaboració pròpia.

Quin efecte han tingut les quotes voluntàries adoptades pels partits des de principis dels anys 80? Com s'ha aplicat la quota legal en les darreres eleccions al Parlament de Catalunya? La Taula 4 permet observar que la primera quota introduïda pel PSC el 1982 (12%) va tenir un impacte força limitat. El 1984 el partit va presentar un 11% de candidates però només dues dones anaven en llocs segurs. Com a resultat, el partit va escollir un 9,8% de dones (de fet, quatre dones). Quan el 1990 les feministes del partit van aconseguir que s'aprovés la quota del 25%, el 1992 el PSC va incloure un 26% de candidates en les candidatures però el grup parlamentari va quedar conformat per un 15% de diputades ja que tan sols sis dels 42 llocs segurs van pertànyer a dones. El 1996 el PSC va ampliar la quota al 30% i en les eleccions de 1999 va aplicar aquest percentatge a les primeres posicions de la llista, la qual cosa va conduir a un augment significatiu (del 18,2% en 1995 al 34% de diputades). Un cop la quota paritària va ser aprovada pel partit (el 2000), el PSC ha assolit sempre les proporcions establertes, fins i tot elegint el 2010 un nombre igual de dones i homes, gràcies a l'augment substancial de dones en posicions segures.

Pel que fa a CiU, el sostre de vidre va perdurar fins el 2006, estancant-se les dones entre el 10% i el 17% del grup parlamentari. El partit incloïa en les seves candidatures la meitat de dones que el PSC i la distribució de posicions segures estava clarament esbiaixada en favor dels homes. El fet de ser una federació de dos partits ha afectat negativament la representació de les dones ja que s'agreuja la competició intrapartidista per obtenir un lloc en la llista única. El 2006 el nou dirigent de CiU, Artur Mas, es va comprometre a augmentar la igualtat en la representació: un 40,7% de candidates van ser incorporades a les llistes i es va doblar el nombre de llocs segurs en mans de dones, resultant en l'elecció d'un 33,3% de diputades. L'aplicació de la quota legal va assegurar finalment la paritat del grup parlamentari (43,6%).

ICV ha respectat sempre les previsions de la quota en les llistes electorals (del 30% de 1991 a 2001 i del 40-60% des de 2002). Malgrat que, sent un partit petit, els seus llocs segurs són escassos, tant pels homes com per les dones, des de 1992 les dones han representat més del 30% del grup parlamentari, arribant al 40% el 1999 i al 50% el 2010. La coalició electoral des de 2003 amb Esquerra Unida i Alternativa (EUiA) no ha tingut conseqüències negatives sobre la representació de les dones donat que tots dos partits estan compromesos amb la igualtat.

ERC ha estat tradicionalment un dels partits més masculinitzats. Fins el 1999 cap dona va integrar el grup parlamentari. Molt poques dones van formar part de les llistes electorals fins que el 2003 va entrar en vigor la quota vinculada al percentatge d'afiliació femenina, aconseguint aquest any un 30,4% de diputades. El 2010, malgrat l'increment significatiu en el nombre de dones en llocs segurs i d'aplicar la quota del 40-60% cada tres posicions i no cada cinc com estableix la llei, la representació de dones es va estancar en el 30% a causa del desastrós resultat electoral (va perdre la meitat dels escons).

El cas d'ERC resulta paradigmàtic ja que la introducció de la quota interna l'any 2004 encara no ha produït uns efectes prou substantius en la representació de les dones. Han passat encara pocs anys des de l'adopció d'aquesta mesura que rebé una empena molt positiva amb l'aprovació de la Llei d'Igualtat, un cop de mà per a les dones del partit més masculinitzat de Catalunya que compta amb un 25,6% d'afiliades. Al mateix temps, la creació de la Secretaria de la Dona és relativament recent (el 1995) comparat amb els altres dos partits d'esquerra, precisant encara d'un cert temps per consolidar el seu poder orgànic.

El PP, encara que rebutja fortament les quotes, ha aconseguit la paritat en la seva representació des del 1999 gràcies a l'assignació d'un nombre significatiu de llocs segurs a candidates i al seguiment de la vaga recomanació adoptada pel partit estatal. No obstant, el partit ha experimentat des de llavors tres canvis de lideratge que, indirectament, han contribuït a augmentar la representació de les dones en vincular aquest objectiu amb la renovació de les candidatures. També cal ressaltar que és el partit que ha atorgat major visibilitat a les dones com a caps de llista. El 2010 dues candidatures provincials van estar encapçalades per dones, una d'elles sent la candidata a la presidència de la Generalitat (i també presidenta del partit, l'Alicia Sánchez-Camacho).

A partir d'aquesta exploració inicial de les dades podem valorar si les prediccions sobre els processos de reclutament realitzades per oponents liberals i feministes a les quotes es demostren certes o falses. En primer lloc hem convertit les prediccions en hipòtesis i plantejat, al mateix temps, hipòtesis alternatives:

Quadre 3. Prediccions i hipòtesis sobre el reclutament

	prediccions	hipòtesis inicials	hipòtesis alternatives
liberal	Els partits tenen dificultats per trobar un nombre suficient de dones que vulguin concórrer com a candidates	En aplicació de les quotes, els partits no arribaran al percentatge mínim de candidates	En aplicació de les quotes, els partits arribaran al percentatge mínim de candidates
feminista	Les quotes generen un sostre de vidre per a les pròpies dones	Les dones electes s'estancaran en la proporció mínima prevista per les quotes	Les dones electes superaran la proporció mínima prevista per les quotes

Tenen o han tingut els partits dificultats per cobrir amb dones el percentatge mínim previst per les quotes (predicció liberal)? La resposta en aquest cas és contundent: la Taula 4 demostra que mai s'ha produït una escassetat de candidates. Si ens fixem en els tres partits que han assumit quotes voluntàries (PSC, ERC i ICV), la qual cosa ens permet observar un període més llarg d'implementació de quotes (1982-2010), les dades mostren que el percentatge de dones a les llistes sempre ha aconseguit complir amb les previsions de la quota i, fins i tot, les ha superades. També els partits que aplicaven per primera vegada el 2010 una quota formal, CiU i PP, han sobrepassat el 40% que, com a mínim, havia de correspondre a qualsevol dels dos sexes, incloent, respectivament, un 43,7% i un 48,9% de dones a les seves llistes.

I generen les quotes un sostre de vidre per a les pròpies dones (predicció feminista)? En aquest cas no podem rebutjar la predicció de manera tan clara. La presència de més dones a les llistes no és suficient per incrementar la seva representació si aquestes no ocupen posicions segures. Com altres estudis demostren, els partits han aplicat freqüentment una discriminació estratègica en la distribució dels llocs segurs, reduint així l'efectivitat de les quotes (Bird, 2003; Murray, 2008; Troupel, 2002; Verge, 2010; Verge i Troupel, 2011).

Si ens centrem de nou en els partits amb quotes voluntàries, en la distribució de llocs segurs tradicionalment la quota no s'ha aconseguit o bé tan sols ha fregat el percentatge mínim (vegeu la Taula 4). No obstant, cal destacar el procés d'aprenentatge que experimenten els partits ja que la distància de gènere en la distribució de llocs segurs s'ha anat tancant gradualment. En les eleccions de 2010, el 46% dels llocs segurs del PSC van recaure en dones, així com el 43% d'ERC i el 42% d'ICV. Les secretaries de dona han jugat un paper clau pressionant els seus partits per reforçar els compromisos amb la igualtat i per garantir que les candidatures s'elaboressin tenint en compte no només les regles formals sinó també els resultats desitjats, és a dir, que s'aconseguís elegir un nombre equilibrat de dones i homes. Quan es va implementar per primera vegada la Llei d'Igualtat, els partits d'esquerra havien adoptat els controls oportuns per prevenir que tal discriminació estratègica ocorregués. Les Secretaries de Dona/d'Igualtat formen part de la comissió de llistes, supervisant així de prop la implementació de la quota i podent modificar les llistes que la incompleixen.

Taula 4. Candidates i diputades al Parlament de Catalunya, 1980-2010

legislatura	1980- 1984	1984- 1988	1988- 1992	1992- 1995	1995- 1999	1999- 2003	2003- 2006	2006- 2010	2010- 2014 ¹
CiU									
Diputades (% i N)	7,0 (3)	8,3 (6)	10,1 (7)	11,4 (8)	15,0 (9)	14,3 (8)	19,5 (9)	33,3 (16)	43,6 (27)
Llistes electorals (%)	8,1	9,6	11,1	14,1	17,8	22	25,9	40,7	43,7
Posicions segures (% i N)	—	9,3 (4)	9,7 (7)	11,1 (8)	14,3 (10)	15,0 (9)	19,6 (11)	34,8 (16)	41,7 (20)
Caps de llista (N)	0	1	0	0	0	0	0	0	0
PSC									
Diputades (% i N)	6,1 (2)	9,8 (4)	11,9 (5)	15,0 (6)	17,6 (6)	34,0 (17)	40,4 (17)	40,5 (15)	50,0 (14)
Quota	—	12%	15%	25%	25%	30%	40-60%	40-60%	40-60%
Llistes electorals (%)	11,9	11,3	22,2	25,9	25,9	40,7	45,2	48,1	49,6
Posicions segures (% i N)	—	6,1 (2)	12,2 (5)	14,3 (6)	14,3 (6)	26,5 (9)	36,0 (18)	40,8 (17)	46,0 (17)
Caps de llista (N)	1	0	0	0	0	2	0	0	0
ERC									
Diputades (% i N)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	8,3 (1)	30,4 (7)	33,3 (7)	30,0 (3)
Quota	—	—	—	—	—	—	25%	40-60%	40-60%
Llistes electorals (%)	14,1	17	11,9	15,6	15,6	21,5	27,4	38,5	46,7
Posicions segures (% i N)	—	0,0	0,0	0,0	0,0	7,7 (1)	25,0 (3)	30,4 (7)	42,9 (9)
Caps de llista (N)	0	0	0	0	0	0	0	0	1
PSUC/ICV²									
Diputades (% i N)	8,6 (2)	16,7 (1)	12,5 (1)	28,5 (2)	30,0 (3)	40,0 (2)	44,4 (4)	41,7 (5)	50,0 (5)
Quota	—	—	—	30%	30%	30%	40-60%	40-60%	40-60%
Llistes electorals (%)	15,6	8,9	20,7	31,1	36,3	36,3	40,0 ³	48,1	48,9
Posicions segures (% i N)	—	4,0 (1)	0,0	33,3 (3)	28,6 (2)	28,6 (2)	25,0 (1)	33,3 (3)	41,7 (5)
Caps de llista (N)	0	0	0	0	0	0	1	0	1
PP									
Diputades (% i N)	—	0,0	16,6 (1)	14,2 (1)	16,7 (2)	41,7 (6)	45,5 (6)	40,0 (6)	44,4 (8)
Llistes electorals (%)	—	7,4	19,3	8,9	17	29,6	31,9	42,2	48,9
Posicions segures (% i N)	—	— ⁴	9,1 (1)	16,7 (1)	14,3 (1)	35,3 (6)	41,7 (5)	33,3 (5)	42,9 (6)
Caps de llista (N)	—	0	0	0	0	1	1	0	2

Font: Elaboració pròpia. Les dades sobre diputades corresponen a l'inici de la legislatura.

1 Any de finalització de la legislatura si no es convoquen eleccions anticipades.

2 PSUC fins el 1988, ICV de 1992 a 1999 i coalició ICV-EUiA de 2003 a 2010.

3 Dades només per la província de Barcelona ja que el partit concorregué en coalició en les altres tres províncies.

4 El partit no va obtenir cap escó el 1980.

Nota: (% i N) Percentatge i número (entre parèntesi).

El cas d'ERC ens permet realitzar fins i tot una anàlisi més refinada ja que disposem de dades sobre el sexe dels aspirants a candidats/es que es presentaren als processos de nominació d'àmbit comarcal. Les persones candidates se seleccionen per part de la militància en dos vots separats. En primer lloc, es vota el candidat o candidata que encapçalarà la llista que representa la comarca a la comissió nacional electoral i, en segon lloc, es voten la resta de membres de la llista (integrada per tantes persones com hagi assignat la comissió electoral del partit). Les llistes havien de respectar les proporcions del 40-60% establertes pel partit. Els resultats dels consells comarcals demostren que en cap cas es va produir una manca de dones aspirants disposades a ser candidates. El 48,3% de les candidatures van ser ocupades per dones, per tant, se superà amb escreix el percentatge mínim. A més, el 40% de les primeres posicions van ser guanyades per dones.

En els partits que no disposen de quotes voluntàries, el 2010, el percentatge de llocs segurs que van correspondre a dones va ser del 42% a CiU i del 43% al PP, un increment molt important respecte les eleccions de 2006. En el cas de CiU, el percentatge de llocs segurs que representaren les dones el 2006 fou del 35%, observant-se, per tant, un increment del 20%. Pel que fa al PP, el percentatge de dones en llocs segurs el 2006 fou del 33%, augmentant, doncs, un 25%. En conjunt, la primera aplicació de la quota legal sembla corroborar la predicció del sostre de vidre pronosticada per les oponents feministes, en bona part a causa que les quotes s'apliquen tan sols a la configuració de les llistes però no garanteixen la igualtat de resultats. Malgrat això, pensem que es tracta d'una qüestió de temps que els partits vencin aquesta tendència, tal com demostra l'evolució en l'assignació dels llocs segurs per part dels partits d'esquerra. En qualsevol cas, es precisa d'una sèrie temporal més llarga d'eleccions celebrades sota la Llei d'Igualtat per poder donar una resposta definitiva a aquesta predicció.

QUOTES DE GÈNERE I PERFILS DE LES PERSONES CANDIDATES

Difereixen els perfils de les diputades abans i després de l'adopció de quotes? Tenen les noves diputades unes qualificacions més baixes (predicció liberal)? I presenten les noves diputades una major dependència respecte els seus reclutadors (predicció feminista)? Per donar resposta a aquests interrogants s'han examinat les cinc últimes legislatures del Parlament de Catalunya, és a dir, el període comprès entre 1995 i 2010.

Els diputats i les diputades de cada legislatura s'han dividit en quatre categories diferents: 1) Homes *incumbent* (HI); 2) Dones *incumbent* (DI); 3) Homes entrants (HE); i 4) Dones entrants (DE), on «*incumbent*» es refereix als individus que repeteixen en el càrrec (són reelegits) i «entrants» es refereix als individus que han estat electes per primera vegada per ocupar un escó al Parlament. L'anàlisi inclou tant parlamentaris/es electes com parlamentaris/es de reserva que s'incorporen al llarg de la legislatura a causa de baixes del diputat o diputada titular. Aquesta divisió permet realitzar una anàlisi triple: 1) Comparació de la variació en el perfil de les dones *incumbent* i les entrants després de l'aprovació de les quotes; 2) Contrast de les potencials diferències entre dones i homes entrants; 3) Evolució en el perfil de les diputades a mesura que ha augmentat el seu nombre a la càmera.

L'estudi dels perfils de diputats i diputades se centra en diversos aspectes disponibles en els diaris de legislatura tals com l'edat, el nivell educatiu, l'experiència política i la trajectòria en el partit respectiu. Pel que fa a l'edat, s'ha calculat la

mitjana geomètrica,¹⁵ menys sensible als valors extrems que la mitjana aritmètica. El nivell educatiu està codificat en tres categories (primaris, secundaris i universitaris) però l'anàlisi només mostra la categoria d'estudis universitaris –inclou diplomatures, llicenciatures, postgraus i doctorats. L'experiència política contempla el nombre d'anys acumulats des que es va obtenir el primer càrrec polític. S'inclouen aquí càrrecs electes (locals, autonòmics, estatals o europeus) així com els llocs de confiança en l'arena governamental autonòmica o estatal (ja sigui com a ministres o consellers/eres autonòmics o com a alts càrrecs) i l'assessoria política (en qualsevol nivell de govern o en el grup parlamentari). Aquestes variables també s'analitzen per separat de manera dicotòmica (n'ha ocupat o no n'ha ocupat): càrrec electe, membre del govern i assessoria política. La trajectòria en el partit considera la pertinença a les executives nacionals, de federacions territorials o locals. La múltiple inclusió és possible per això es codifiquen tots els nivells en els quals s'inclouen els individus. La Taula 5 descriu les variables utilitzades en la comparació dels perfils al llarg del temps.

Taula 5. Descripció de les variables dels perfils

variable	mesura	categories	anàlisi
edat	anys	—	mitjana geomètrica
nivell educatiu	nivell completat	primaris, secundaris i universitaris	nivell universitari
experiència política	anys acumulats en càrrecs electes, càrrecs de confiança en governs i assessors/es	—	anys acumulats
	variables dicotòmiques	1 = té experiència 0 = no té experiència	· cap càrrec · càrrec electe · càrrec de confiança en govern/s · càrrec d'assessor/a
trajectòria en el partit	càrrec desenvolupat	1 = té experiència 0 = no té experiència	· cap càrrec · executiva nacional · executiva de federació · executiva local

15 La mitjana geomètrica de n nombres és l'arrel n-èssima del producte de tots els nombres: $\bar{x} = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^n x_i} = \sqrt[n]{x_1 \cdot x_2 \cdots x_n}$

La informació sobre l'estat civil i el nombre de fills/es no estaven disponibles per a la majoria de diputats/des així que aquestes variables han hagut de ser excloses de l'anàlisi, malgrat reconèixer que existeixen diferències de gènere significatives. Atès que les dones afronten majors dificultats per trobar un equilibri entre les seves vides pública i privada, és més probable que no estiguin casades i que tinguin menys fills/es que els homes. En un estudi sobre el Congrés dels Diputats per la legislatura 2000-2004, Verge (2006: 190) comprovà que, mentre que el 82,5% dels homes estaven casats, menys del 60% de les dones tenien aquest estat civil. En canvi, respecte l'ocupació, investigacions prèvies no han trobat diferències de gènere significatives (Coller, Ferreria do Val i Meissner 2008; Valiente, Ramiro i Morales 2005), així que aquesta variable es va descartar. Les ocupacions més comunes són les relacionades amb l'advocacia i altres professions liberals junt amb els i les professionals de l'educació (cada categoria representa al voltant del 20% del conjunt de diputats i diputades), ja siguin d'àmbit universitari, d'instituts o d'escoles primàries del sector públic o privat. La informació relativa a la pertinença a organitzacions socials (com ara sindicats, moviments socials, col·legis professionals, etc.) no constava recollida de manera sistemàtica en els diaris de legislatura així que aquesta variable tampoc va poder incloure's. De totes maneres, aquestes variables no resulten imprescindibles per posar a prova les prediccions contràries o escèptiques amb les quotes que hem seleccionat.

Com que la grandària dels grups parlamentaris no permet fer una anàlisi segmentada per partits polítics, s'han explorat de manera agregada els perfils de diputades i diputats. Tot i que s'han realitzat tests estadístics per comprovar si existeixen diferències significatives, cal ser cautes amb les mostres petites, com és el nostre cas. Per aquest motiu, ens centrem en les diferències descriptives observades.

L'anàlisi empírica pren com a referència el calendari de quotes del partit d'esquerra més gran. Després de les eleccions de 1999 el PSC va triplicar el seu nombre de diputades, gràcies a l'aplicació efectiva d'una quota del 30%, la qual cosa va suposar un increment del 60% en el conjunt de diputades del Parlament. D'aquesta manera, l'anàlisi s'inicia el 1995 per tal de poder contrastar les diferències entre les dones entrants amb anterioritat i posterioritat a aquest fort increment. En aquest cas, també s'han convertit les prediccions liberals i feministes en hipòtesis i plantejat, al mateix temps, hipòtesis alternatives:

Quadre 4. Prediccions i hipòtesis sobre els perfils

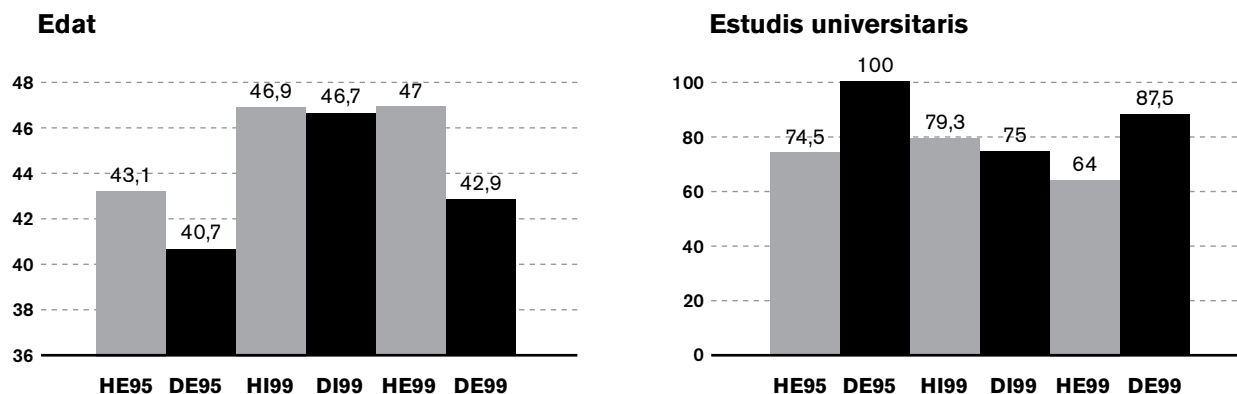
	prediccions	hipòtesis inicials	hipòtesis alternatives
liberal	Les quotes com- porten la selecció de candidates poc qualificades.	Les diputades elegides amb posterioritat a l'adopció de quotes presentaran qualificacions més baixes que les diputades elegides amb anterioritat a les quotes.	No hi ha diferències desta- cades en les qualificacions de les diputades elegi- des abans o després de l'adopció de quotes.
feminista	Les quotes promouen la selecció de dones altament dependents dels seus reclutadors.	Les diputades elegides amb poste- rioritat seran més dependents dels seus reclutadors que les diputades elegides sense quotes.	Les diputades elegides amb posterioritat no són més dependents dels seus re- clutadors que les diputades elegides sense quotes.

La primera ocasió en què podem contrastar les diferències en els perfils de les dones és en el trànsit de la cinquena (1995-1999) a la sisena legislatura (1999-2003). En comparació amb les diputades *incumbent*, les noves diputades eren més joves (42,9 anys versus 46,7 anys) i tenien un nivell educatiu lleugerament superior, com pot observar-se a les Figures 4 i 5. La seva experiència política total, acumulada en anys, era molt inferior (5,2 anys davant 14,1 anys de les diputades *incumbent*). Les diputades entrants estaven també molt menys imbricades en la direcció de llurs partits, en qualsevol dels nivells territorials. Ara bé, fins a quin punt difereixen els perfils de les diputades entrants el 1995 i el 1999? A la llum dels resultats les diferències són escasses i es redueixen bàsicament al tipus d'experiència política. Les primeres tenien major experiència com a càrrecs electes i les segones com a alts càrrecs o assessores del govern tot i que, de fet, el percentatge de diputades sense cap tipus d'experiència política prèvia (la categoria que hem denominat neòfites) era major per les que van ser elegides el 1995, tal com la Figura 5 i la Taula 6 mostren.

En relació als diputats entrants les diferències s'acrexen. En la legislatura 1999-2003 les noves diputades eren lleugerament més joves que els nous diputats. Les diferències eren igualment importants pel que fa al nivell educatiu i a l'experiència política prèvia. D'una banda, el 87,5% de les noves diputades tenien títol universitari mentre que aquest grau només s'observava en el 64% dels nous diputats. De fet, en aquesta legislatura, els nous diputats eren el grup que presentava un nivell educatiu més baix i les noves diputades el que comptava amb un nivell educatiu més alt. D'altra banda, les noves diputades constituïen el grup amb menor experiència política, doblant els nous diputats el nombre d'anys d'experiència política prèvia (10,1

versus 5,2), encara que el tipus d'experiència acumulada era bàsicament semblant. La falta d'experiència en càrrecs d'elecció popular era bastant similar per als nous diputats i les noves diputades: el 36% dels homes i el 44% de les dones no havien ocupat prèviament càrrecs representatius. Tant per uns com per les altres el percentatge de neòfits/es el 1999 era el mateix (14,6%), sensiblement inferior al dels diputats i diputades entrants el 1995. Quant a la trajectòria en el partit, els nous diputats i diputades presentaven característiques similars, jugant un paper menor en les executives autonòmiques, territorials o locals que els parlamentaris/es reelegits/des (vegeu Figures 4 i 5).

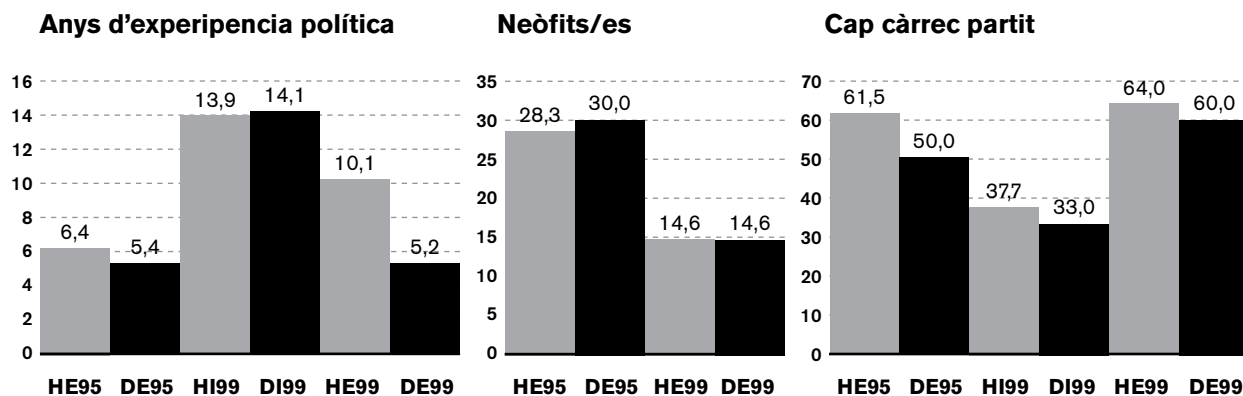
Figura 4. Perfils de diputats i diputades, 1995-1999, variables sociodemogràfiques

Font: Elaboració pròpia. Dades basades en els Diaris de legislatura (1995 i 1999).

Nota: HE95 = Homes entrants el 1995; DE95 = Dones entrants el 1995; HI99 = Homes *incumbent* el 1999; DI99 = Dones *incumbent* el 1999; HE99: Homes entrants el 1999; DE99: Dones entrants el 1999.

Figura 5. Perfils de diputats i diputades, 1995-1999, variables polítiques

Font: Elaboració pròpia. Dades basades en els Diaris de legislatura (1995 i 1999).

Nota: HE95 = Homes entrants el 1995; DE95 = Dones entrants el 1995; HI99 = Homes *incumbent* el 1999; DI99 = Dones *incumbent* el 1999; HE99: Homes entrants el 1999; DE99: Dones entrants el 1999.

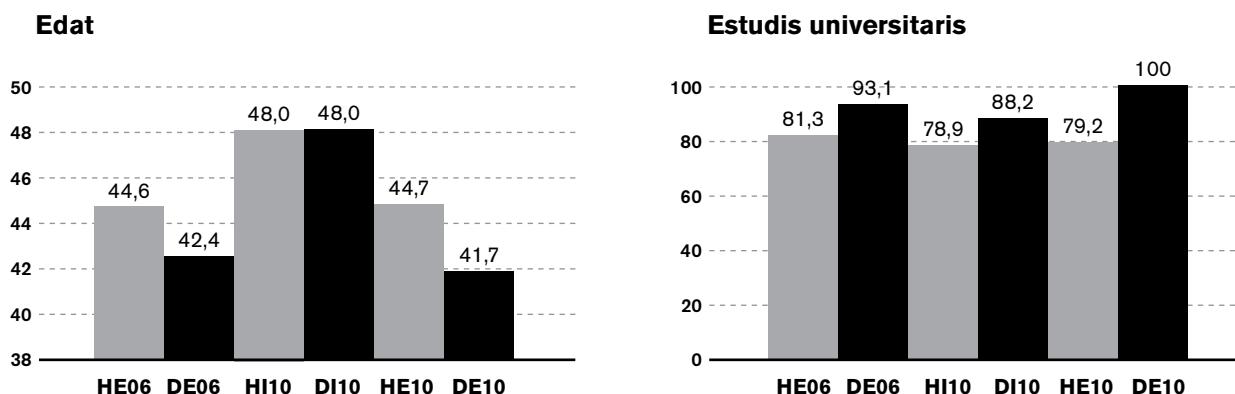
Des del 1995 cada període legislatiu ha experimentat un increment sostingut en la representació de les dones. Ha suposat l'important entrada de noves candidates algun canvi significatiu en els perfils? Respecte l'edat i el nivell educatiu la mateixa pauta preval al llarg del temps. Les noves diputades tendeixen a ser una mica més joves que els nous diputats i tots dos grups són més joves que els diputats i diputades en exercici (*incumbents*). No obstant això, aquestes diferències no són rellevants ja que bàsicament els diputats i diputades *incumbent* tenien la seva mateixa edat quan van prendre possessió de l'escó per primera vegada. Les noves diputades segueixen sent el grup de nivell educatiu més alt, seguit de les diputades *incumbent*, i els nous diputats han escurçat progressivament la distància. Les noves diputades també persisteixen com el grup amb menys anys d'experiència política, doblant els seus iguals masculins el nombre d'anys. De mitjana (per a les cinc sessions legislatives estudiades), aproximadament un terç dels nous diputats no han exercit prèviament càrrecs representatius enfront de la meitat de les noves diputades que no ho han fet. Tant per als diputats com per a les diputades de nova elecció, el nivell local és el camp d'entrenament per excel·lència per a les seves carreres polítiques ascendents. Amb tot, també aquí s'aprecia alguna diferència destacable. Aproximadament un terç dels nous diputats amb experiència prèvia en altres institucions representatives han estat alcaldes mentre que el percentatge de noves

diputades ostentant el càrrec d'alcalduessas ha oscil·lat entre zero i el 20%. D'aquesta forma, les noves diputades gaudeixen d'una notorietat pública menor (és a dir, són menys conegudes en llurs circumscripcions).

L'anàlisi empírica ens permet també contrastar els potencials canvis en el perfil de les dones entrants després de l'aprovació de la quota legal introduïda per la Llei d'Igualtat, en aquest cas centrant-nos en el pas de la vuitena (2006-2010) a la novena legislatura (2010-2014). Els perfils de diputats i diputades es mostren en les Figures 6 i 7. Les principals diferències en els perfils resideixen en la menor experiència com a càrrec públic electe de les diputades entrants el 2010, encara que acumulen més experiència com a membres del govern o com a assessores. Amb tot, el 34,6% de les diputades entrants són neòfites en els càrrecs polítics, el percentatge més alt de la sèrie de cinc legislatures analitzada, davant el 16,7% registrat per a les diputades entrants el 2006. Per contra, és l'ocasió en què ostenten més càrrecs orgànics en els seus respectius partits.

Quines implicacions tenen aquests resultats per a la predicció liberal sobre l'elecció de candidates poc qualificades? D'una banda, les diferències en els perfils de les diputades entrants abans i després de l'adopció de quotes no són rellevants quant a l'edat i als anys d'experiència política acumulats. D'altra banda, les noves diputades presenten sempre qualificacions acadèmiques més elevades però menor experiència en càrrecs

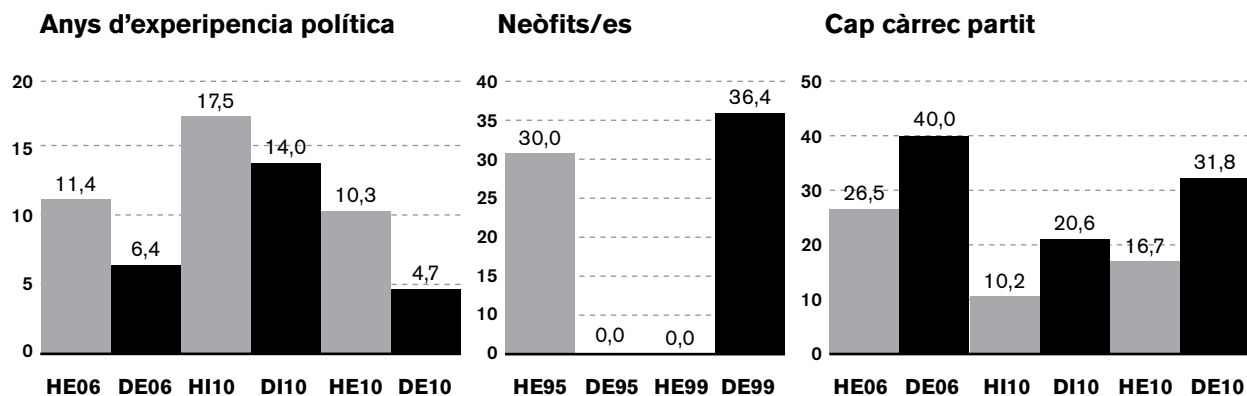
Figura 6. Perfils de diputats i diputades, 2006-2010, variables sociodemogràfiques

Font: Elaboració pròpia. Dades basades en els Diaris de legislatura (2006) i informació per 2010 sobre candidats i candidates electes obtinguda de les pàgines web dels partits.

Nota: HE06: Homes entrants el 2006; DE06: Dones entrants el 2006; HI10: Homes *incumbent* el 2010; DI10: Dones *incumbent* el 2010; HE10: Homes entrants el 2010; DE10: Dones entrants el 2010.

Figura 7. Perfils de diputats i diputades, 2006-2010, variables polítiques

Font: Elaboració pròpia. Dades basades en els Diaris de legislatura (2006) i informació per 2010 sobre candidats i candidates electes obtinguda de les pàgines web dels partits.

Nota: HE06: Homes entrants el 2006; DE06: Dones entrants el 2006; HI10: Homes *incumbent* el 2010; DI10: Dones *incumbent* el 2010; HE10: Homes entrants el 2010; DE10: Dones entrants el 2010.

representatius i, en general, també en els càrrecs governamentals o d'assessoria que els i les diputades *incumbent* i que els nous diputats. Més enllà que els conceptes de mèrit i de qualificació presentin un biaix de gènere, com ja s'ha discutit en el primer apartat de l'estudi, hem observat que a partir del 1999 el percentatge de diputades entrants sense incorporació professional prèvia en la vida política no ha cessat d'augmentar.

En la meua opinió, podem emmarcar aquests perfils diferenciats per sexes en el debat general sobre la desafecció política. Les enquestes mostren que l'electorat desconfia dels partits i la ciutadania manifesta una opinió negativa sobre la política institucional i els polítics (vegeu, entre altres, Torcal i Montero 2006). Els partits poden estar responenent així a aquestes actituds promovent la renovació en les llistes electorals amb la inclusió d'una major proporció de persones neòfites políticament parlant, en particular amb dones que, en canvi, tenen qualificacions acadèmiques més elevades. A manera d'il·lustració, mentre que fins el 2003 la proporció de nous diputats i noves diputades neòfites en càrrecs polítics era força similar, des d'aleshores només les noves diputades ho són –en un percentatge gens menyspreable (el 30% el 2006 i el 36,4% el 2010). Així, la renovació i les mesures de discriminació positiva poden estar actuant com a aliats instrumentals promovent la circulació d'elits i obrint el reclutament polític a nous grups de població tradicionalment marginats de la vida política.

Respecte la predicció feminista que planteja que les dones elegides després de la introducció de les quotes actuaran com a substitutes dels seus pares o marits o seran altament depenents del seu reclutador o dels partits polítics, cal realitzar dos aclariments previs. En primer lloc, la representació per substitució (en anglès *proxy* o *tokenism*) és tan sols rellevant en països de baix nivell de desenvolupament i/o en democràcies poc consolidades on el clientelisme, el nepotisme i la corrupció són pràctiques molt esteses, encara que en aquests casos els homes no estan exempts d'actuar de la mateixa manera (Dahlerup, 2006b: 14). En el cas del Parlament de Catalunya, quan són preguntats directament, tant diputats com diputades rebutgen fermament que les xarxes familiars hagin exercit algun tipus d'influència en la seva nominació com a candidats/es¹⁶. En segon lloc, la connexió amb el líder del partit o d'un sector del partit que facilita el reclutament no té per què ser diferent per a homes i dones, especialment després de l'aplicació de la quota paritària de formulació neutral quan, tant uns com les altres, es converteixen en quotes de gènere. Així mateix, pot argumentar-se que com més gran sigui la base de poder de les dones diputades en el partit, és a dir, com més elevada sigui la seva presència en els òrgans directius, més ampli serà el seu marge de maniobra i d'autonomia en la seva actuació política a les institucions (Goetz, 2003; Zetterberg, 2008).

Si analitzem la pertinença de diputats i diputades a les executives dels seus partits, ja sigui d'àmbit nacional, federacions territorials o local, val la pena comentar diversos resultats. Observem que les dones acumulen menys càrrecs en el partit que els homes i, entre les dones, les *incumbent* estan més imbricades en l'estructura orgànica. Aquest resultat és lògic ja que, d'una banda, les noves diputades solen ser més joves i, per un altre, és comú que els càrrecs públics es converteixin en membres nats de les executives. Amb tot, cal destacar que les dones han reduït la distància respecte els homes en les executives dels partits, gràcies a la feminització introduïda per les quotes i els objectius implementats també en la composició dels òrgans de decisió interns, sent l'actual la menor de les diferències observades des del 2003. Mentre que el 50% de les diputades entrants el 1995 no ocupava cap càrrec en el partit, el percentatge de diputades entrants que no ho feia el 2010, quan es va aplicar la quota legal per primera vegada, s'havia reduït al 32%. Dit d'una altra manera, més de dos terços de les noves diputades en l'última legislatura comptaven amb un cert suport orgànic. Donat que les posicions de lideratge de les dones en els partits s'han reforçat entre 1995 i 2010, no podem concloure que les «dones-quota» siguin més dependents dels seus reclutadors que les elegides amb anterioritat, ans al contrari, apuntant-se així un canvi significatiu en les pautes de reclutament polític.

16 Aquestes entrevistes, realitzades durant el 2010 pel projecte de recerca «Elits polítiques autonòmiques a Espanya», dirigit per Xavier Collier (Universidad Pablo de Olavide), encara estan sent processades.

Taula 6: Perfils dels diputats i diputades al Parlament de Catalunya, 1995-2010

legislatura	1995-1999 (5a legislatura)		1999-2003 (6a legislatura)				2003-2006 (7a legislatura)				2006-2010 (8a legislatura)				2010-2014 ² (9a legislatura)			
grup	HE	DE	HI	DI	HE	DE	HI	DI	HE	DE	HI	DI	HE	DE	HI	DI	HE	DE
edat	43,1	40,7	46,9	46,7	47,0	42,9	48,6	48,7	43,0	44,2	46,5	45,8	44,6	42,4	48,0	48,0	44,7	41,7
educació universitària	74,5	100	79,3	75,0	64,0	87,5	74,6	85,0	80,8	93,3	77,5	92,9	81,3	93,1	78,9	88,2	79,2	100
anys experiència política	6,4	5,4	13,9	14,1	10,1	5,2	15,4	12,3	10,8	5,5	14,8	10,6	11,4	6,4	17,5	14	10,3	4,7
càrrec públic electe:																		
alcalde/essa	9,6	10,0	19,7	16,7	30,0	20,0	28,3	15,0	33,3	0,0	27,4	7,1	20,6	16,7	22,0	23,5	33,3	4,5
nivell local	40,4	40,0	39,3	66,7	26,0	28,0	33,3	50,0	33,3	33,3	41,1	50,0	50,0	40,0	45,8	44,1	20,8	31,8
nivell estatal	9,6	10,0	19,7	16,7	18,0	8,0	20,0	20,0	9,3	6,5	12,3	10,7	5,9	0,0	10,2	2,9	8,3	0,0
cap	47,2	50,0	–	–	36,0	44,0	–	–	31,5	64,5	–	–	31,4	40,0	–	–	41,7	56,5
membre del govern	19,2	19,0	24,6	0,0	18,0	24,0	20,0	10,0	24,1	19,4	26,0	28,6	29,4	10,0	32,2	32,4	8,3	18,2
assessor/a polític/a	23,1	10,0	9,8	25,0	50,0	25,0	10,0	25,0	11,3	16,1	12,3	10,7	11,8	16,7	15,3	17,6	12,5	31,8
cap càrrec (neòfits/es)	28,3	30,0	–	–	14,6	14,6	–	–	24,6	24,6	–	–	0,0	30,0	–	–	0,0	36,4
càrrec partit ¹																		
nacional	28,8	30,0	50,8	58,3	28,0	28,0	43,3	30,0	55,6	38,7	61,6	41,4	64,7	40,0	74,6	67,6	70,8	40,9
fed. territ.	19,2	10,0	24,6	16,7	10,0	12,0	23,3	15,0	29,6	19,4	24,7	25	29,4	30,0	33,9	32,4	25,0	40,9
local	3,8	20,0	4,9	16,7	6,0	8,0	1,7	5,0	13,0	6,5	6,8	7,1	11,8	10,0	6,8	5,9	8,3	22,7
cap	61,5	50,0	37,7	33,0	64,0	60,0	43,3	60,0	25,9	51,6	26,0	39,3	26,5	40,0	10,2	20,6	16,7	31,8
N (total casos)	53	10	61	12	50	25	60	20	54	31	73	28	35	30	59	34	24	23

Font: Elaboració pròpia. Dades basades en els Diaris de legislatura (1995, 1999, 2003 i 2006) i per 2010 extretes de les biografies de candidats/es publicades en els webs dels partits.

1 Els càrrecs poden acumular-se, per això la suma de les categories de la variable pot superar el 100%.

2 Any en què es completarà la legislatura si no es convoquen eleccions anticipades.

Nota: HI = Homes *incumbent*; DI = Dones *incumbent*; HE = Homes entrants; DE = Dones entrants.

8

CONCLUSIONS

La introducció de quotes suposa un moment de canvi institucional que permet millorar l'accés dels grups desfavorits a les institucions polítiques, ja sigui mitjançant l'adopció voluntària de mesures d'acció positiva per part dels partits o la introducció legal de la igualtat en la representació a partir d'una reserva mínima de llocs en les candidatures electorals per cadascun dels dos sexes. Com s'ha pogut comprovar, la distància de gènere en la representació parlamentària s'ha escurçat de manera gradual, sobretot en les darreres tres eleccions, gràcies a l'aplicació de quotes inicialment per part dels partits d'esquerra i en última instància pel mandat introduït per la Llei d'Igualtat.

Segons un estudi elaborat pel Centro de Investigaciones Sociológicas el 2007, poc després d'aprovar-se la Llei d'Igualtat, el 75% de les persones entrevistades donen suport a les quotes com a fórmula per reduir la discriminació de les dones en l'accés als òrgans de representació política –fins i tot el 68% de l'electorat del PP coïncidia en aquest suport (CIS, 2007). Per tant, podem dir que les quotes electorals de gènere compten amb un suport majoritari entre la ciutadania. No obstant, la seva introducció desperta suspicàcies des de diferents posicions normatives, tant pel costat liberal com pel costat feminista, tot i que, com s'ha discutit, les preocupacions d'uns i d'altres són ben diferents. Els primers estan sobretot preocupats per la qualitat dels representants, entenent que «haver d'incorporar» un determinat percentatge de dones de manera obligatòria pot provocar la selecció de persones poc qualificades; això en el cas que els partits aconseguixin trobar un nombre suficient de dones disposades a competir com a candidates. Per tant, aquest discurs es vincula amb els arguments contraris a les quotes, que subratllen per sobre de tot la meritocràcia com a criteri principal dels

processos de reclutament, amb independència del sexe dels candidats. També es relaciona amb els arguments sobre el caràcter més passiu de les dones pel que fa a la implicació política: havent-hi poques dones disposades a ser candidates, els partits poden tenir greus dificultats per «trobar» prou candidates. En canvi, des de les posicions feministes la preocupació resideix en el grau d'adulteració de la mesura que poden dur a terme les direccions dels partits, tradicionalment dominades pels homes: d'una banda, convertint en un sostre de vidre el percentatge mínim previst per les quotes, per poder mantenir així el desequilibri de gènere que els afavoreix i, d'altra banda, seleccionant dones que no qüestionin les seves decisions. En aquest cas, doncs, la perspectiva és clarament antipatriarcal.

Per posar a prova aquestes expectatives, en primer lloc, les prediccions s'han convertit en hipòtesis i, en segon lloc, s'ha realitzat una anàlisi empírica dels processos de reclutament polític i el seu impacte en la selecció de candidatures i la representació institucional així com dels perfils dels diputats i diputades, per tal de poder comprovar si s'observen diferències importants entre les diputades electes amb anterioritat i amb posterioritat a l'adopció de quotes.

Quant al reclutament polític, les mesures d'acció positiva han avançat més en els partits d'esquerra, on les secretaries de dona tenen un estatus més elevat en la jerarquia del partit i la representació de les dones en els òrgans de direcció del partit és, en general, més elevada. Aquests partits també han establert mesures complementàries per reforçar la implementació efectiva de les quotes, com el fet que la secretaria de la dona tingui poder de vet en la comissió de llistes.

Les prediccions feminista i liberal sobre els efectes negatius de les quotes en els processos de selecció de candidatures no es confirmen. Primer, mai s'ha observat un nivell insuficient de candidates i els partits no han experimentat dificultats per complir els requisits mínims establerts per les quotes, tot el contrari. Segon, les oponents feministes tenen motius per pensar que les quotes generen un sostre de vidre per a les dones ja que la seva primera aplicació tendeix a produir un resultat decebedor: o bé no s'arriba al percentatge mínim o bé se sobrepassa per molt poc. Ara bé, per avaluar aquesta predicció necessitem un període llarg de temps. Com que no disposem del mateix en l'àmbit institucional, ens hem fixat en els partits que han assumit quotes voluntàries, comptant així amb més de tres dècades d'observació. En aquest cas sí podem rebutjar clarament la predicció feminista ja que l'aprenentatge en la implementació de la quota que experimenten els partits amb el pas del temps acaba per polvoritzar el sostre de vidre, tant en la distribució dels llocs segurs com en el volum de diputades electes. Per exemple, en l'última legislatura, tant el grup parlamentari del PSC com el d'ICV estan conformats per un 50% de dones, havent superat el llindar mínim del 40%.

Amb tot, per no dependre de la voluntat dels partits i del seu aprenentatge temporal, les quotes que s'han demostrat més efectives per polvoritzar el sostre de vidre d'una legislatura a l'altra són les que estableixen

les llistes cremallera, on dones i homes s'alternen des del principi al final de les llistes. Cal recordar també que, com hem dit, per ser efectives, les quotes s'han d'ajustar al sistema electoral vigent en cada context. Davant el debat de futur incert que s'ha plantejat recentment sobre la introducció d'un sistema electoral català, és imperatiu avaluar com unes noves regles (magnitud dels districtes, grau de proporcionalitat, tipus de llistes, etc.) podria dificultar la implementació de les quotes en vigor, especialment si s'incorporen aspectes majoritaris com són les circumscripcions uninominals on s'escull tan sols un/a candidat/a.

Pel que fa al perfil de les candidates, la predicció liberal sobre una inferior qualificació de les «dones-quota» és molt discutible. Les dones no estan menys qualificades acadèmicament que els homes, tot el contrari, però acumulen menys experiència en càrrecs polítics. No obstant això, com s'ha argumentat, els partits poden estar buscant precisament aquest perfil ja que la ciutadania desconfia dels polítics professionals mentre que les nouvingudes poden ser vistes com més properes. A més, cal tenir present el profund biaix de gènere que s'amaga rera els arguments de la meritocràcia: qui tradicionalment ha avaluat les qualificacions, els homes, tendeixen a emmirallar-se en les seves pròpies qualitats, sovint no tenint en compte que la diversificació de la presència d'individus a les institucions comporta també una pluralitat de qualificacions valuoses per a l'exercici de la representació política.

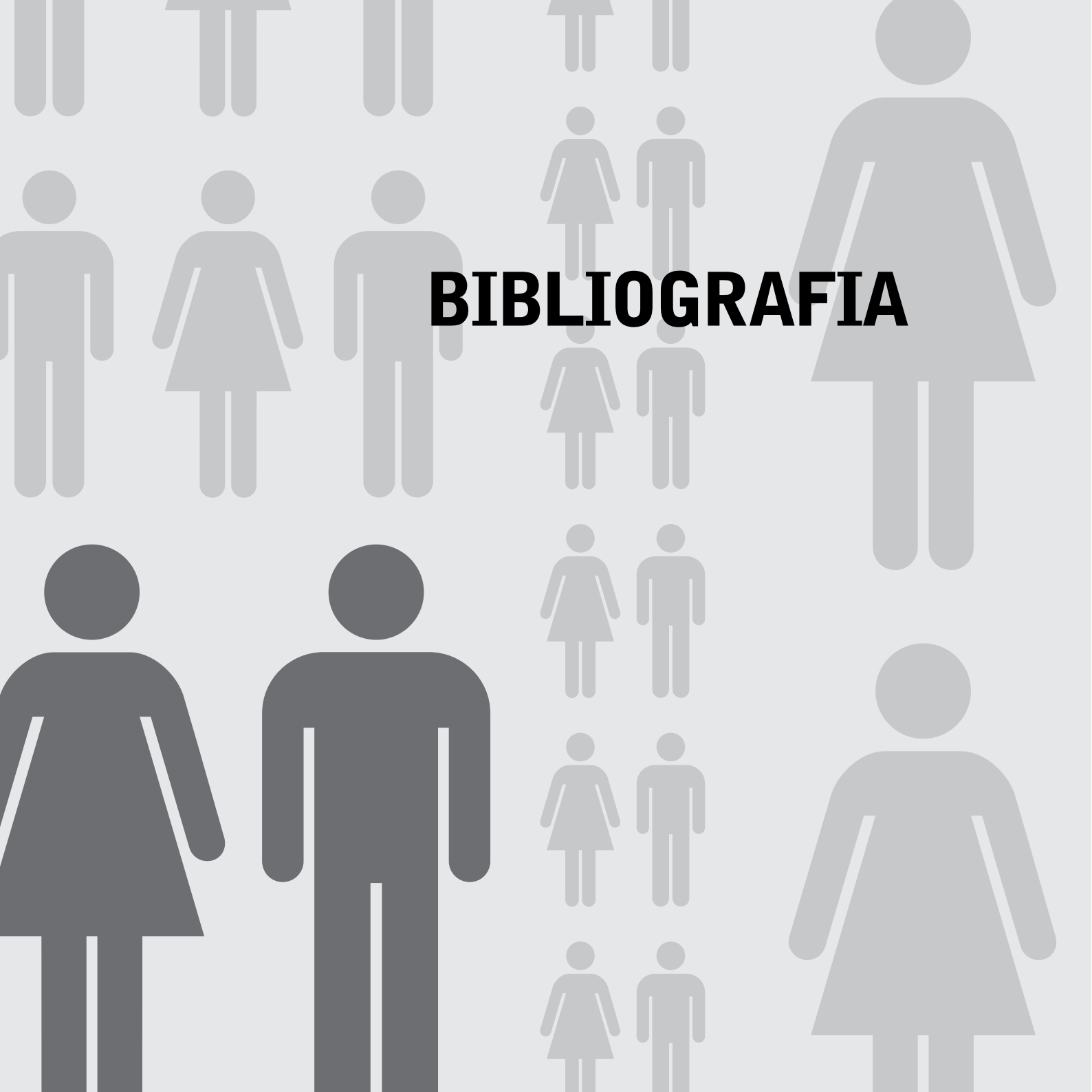
Per últim, la predicció de les oponents feministes sobre la major dependència de tercers per part de les candidates tampoc es confirma. Mentre que els diputats compten amb més trajectòria orgànica (en els partits) que les dones i, al seu torn, les diputades *incumbent* (les que repeteixen en el càrrec de diputades) estan més imbricades en l'estructura del partit que les noves diputades, les últimes han guanyat progressivament presència i han consolidat així també les seves pròpies bases de poder, fent-les menys dependents dels seus reclutadors del que potencialment podien ser les diputades entrants amb anterioritat a l'aplicació de quotes.

L'adopció de quotes de gènere en les candidatures electorals s'ha convertit en un fenomen mundial, especialment en les últimes dues dècades. Quan els percentatges són paritaris, ja sigui en les versions del 50-50% o del 40-60%, les dones no són més «dones-quota» que els homes són «homes-quota», ja que també els darrers són elegits a partir del seu sexe. Tanmateix, costarà un temps encara canviar mentalitats i molt probablement se seguirà requerint l'esforç de demostrar que les quotes no han alterat la qualitat de la representació, sinó que, senzillament, l'han feta més justa.

Cal recordar que la presència de grups anteriorment marginats políticament produeix, a més, uns efectes simbòlics gens menyspreables, com ara augmentar l'eficàcia política de les dones, proporcionar uns models de referència femenins que combaten l'estereotip que la política és «cosa d'homes» i contribuir a canviar els estils i forma de fer política. Evidentment, les quotes no solucionen totes les causes que expliquen la infra-

representació de les dones. Cal insistir en la importància de no oblidar l'impacte que té l'organització de la vida quotidiana per a les dones. La paritat reivindica també la resignificació de la política i la democràcia a partir de la revisió del contracte social. És a dir, és necessari replantejar la tradicional divisió entre públic i privat redistribuint de forma igualitària les tasques privades per tal que les tasques públiques puguin també ser exercides en condicions d'igualtat. Les necessitats d'equilibri entre la vida personal i la vida laboral afecten les dones però també els homes, malgrat que les primeres en pateixin de forma més greu les conseqüències del seu desajust.

En definitiva, fins aconseguir una vertadera igualtat en tots els àmbits de la vida, les quotes són la mesura més eficaç i ràpida per garantir l'equilibri de gènere en la representació política. Aquest treball ha demostrat que les posicions en contra de les quotes, particularment les que provenen dels oponents liberals, són estrictament ideològiques ja que els arguments relacionats amb el mèrit i la menor preparació de les dones no se sostenen empíricament. La resposta de tots aquells i aquelles que creuen en la igualtat ha de ser contundent: en democràcia, no hi pot haver individus més iguals que els altres, sent aquest l'objectiu últim de la paritat.

The background of the page is a light gray color, overlaid with a pattern of stylized human figures. These figures are in various shades of gray, from very light to dark charcoal. They are arranged in a somewhat grid-like but irregular fashion. Some figures are larger than others, and some are more prominent. The figures are simplified, with circular heads and rectangular bodies, some with a skirt-like shape for females. The word "BIBLIOGRAFIA" is centered in the middle of the page in a bold, black, sans-serif font.

BIBLIOGRAFIA

ASTELARRA, Judith. «Las mujeres y la política». A: Judith Astelarra (comp.) *Participación política de las mujeres*. Madrid: CIS-Siglo XXI, 1990, p. 7-21.

ASTELARRA, Judith. *Veinte años de políticas de igualdad*. València: Càtedra, 2005.

ATKESON, Lonna Rae. «Not all cues are created equal. The conditional impact of female candidates on political engagement». *Journal of Politics*, novembre 2003, vol. 65, núm. 4, 1.040-1.061.

BACCHI, Carol L. «Arguing for and against quotas. Theoretical issues». A: Drude Dahlerup (ed.) *Women, Quotas and Politics*. New York: Routledge, 2006, p. 32-51.

BALLETBÒ, Anna. *Una mujer en la transición. Confesiones en la trastienda*. Barcelona: Flor del Viento, 2004.

BEM, Sandra L. i BEM, Daryl J. «Case study of a non-conscious ideology. Training the woman to know her place». A: Daryl J. Bem (ed.) *Beliefs, attitudes and human affairs*. Belmont: Brooks/Cole, 1970, p. 89-99.

BERENI, Laure. «French feminists renegotiate republican universalism. The gender parity campaign». *French Politics*, setembre 2007, vol. 5, núm. 3, p.191-208.

- BIMBI, Franca. «Measurement, quality and social changes in reproduction time. The twofold presence of woman and gift economy». A: Olwen H. Hufton i Giöta Kravaritou (eds.) *Gender and the use of time*. La Haia: Kluwer Law Int, 1999, p. 151-171.
- BIRD, Karen. «Who are the women? Where are the women? And what difference can they make? Effects of gender parity in french municipal elections». *French Politics*, març 2003, vol. 1, núm. 1, p. 5-38.
- BURNESS, Catriona. «Young swedish members of parliament. Changing the world?». *NORA. Nordic Journal of Women's Studies*, 2000, vol. 8, núm. 2, p. 93-106.
- BURNS, Nancy; L. SCHLOZMAN, Kay i VERBA, Sidney. *The private roots of public life. Gender, equality, and political participation*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2001.
- BUSBY, Nicole. «Sex equality in political candidature. Supply and demand factors and the role of the law». *The Modern Law Review*, març 2003, vol. 66, núm. 2, p. 245-260.
- CAMPBELL, David E. i CHRISTINA Wolbrecht. «See Jane run. Women politicians as role models for adolescents». *Journal of Politics*, maig 2006, vol. 68, núm. 2, p. 233-247.
- CAMPOAMOR, Clara. *El voto femenino y yo. Mi pecado mortal*. Barcelona: Lasal, Edicions de les dones, 1981.
- CAMPS, Victòria. *Democràcia paritària*. Barcelona: Fundació Rafael Campalans, 1997. (*Els Papers de la Fundació*; 119).
- Centro de Investigaciones Sociológicas. *Barómetro septiembre 2007. Estudi número 2.732*. Madrid: CIS, 2007.
- CHILDS, Sarah. *New labour's women MPs. Women representing women*. New York: Routledge, 2004.
- COBO, Rosa. «Democracia paritaria y sujeto político feminista». *Anales de la Cátedra de Francisco Suárez*, 2002, núm. 36, p. 29-44. Disponible a: <http://www.ugr.es/filde/pdf/contenido36_2.pdf> [consulta: 1 abril 2008].

CONNELL, Raewyn W. *Gender*. Cambridge: Polity Press, 2002.

COWLEY, Philip i CHILDS, Sarah. «Too spineless to rebel? New labour's women MPs». *British Journal of Political Science*, juliol 2003, vol. 33, núm. 3, p. 345-365.

DAHLERUP, Drude. «What are the effects of electoral gender quotas? From studies of quota discourses to research on quota effects.» Ponència presentada a la International Political Science Association World Congress, Fukuoka, Japó, juliol 2006.

DAHLERUP, Drude (ed.). *Women, quotas, and politics*. New York: Routledge, 2006.

DAHLERUP, Drude i FREIDENVALL, Lenita. «Why Scandinavia is no longer the model». *International Feminist Journal of Politics*, 2005, vol. 7, núm. 1, p. 26-48.

DAHLERUP, Drude i FREIDENVALL, Lenita. *Sistemas electorales de cuotas de género y su aplicación en Europa* [en línia]. Brussel·les: Parlament europeu. Direcció General de Politiques Interiors, 2008. Disponible a: <http://www.statsvet.su.se/forskning/wip/dokument/wip_Electoral_Gender_Quota_Systems_spanish.pdf> [consulta: 2 juny 2011].

DARCY, Richard; WELCH, Susan i CLARK, Janet. *Women, elections and representation*. Londres: University of Nebraska Press, 1994.

DAVIDSON-SCHMICH, Louise K. «Implementation of political party gender quotas. Evidence from the german länder 1990-2000». *Party Politics*, març 2006, vol. 12, núm. 2, p. 211-232.

FOX, Richard L. i L. LAWLESS, Jennifer. «Entering the arena? Gender and the decision to run for office». *American Journal of Political Science*, abril 2004, vol. 48, núm. 2, p. 264-280.

FOX, Richard L. i L. LAWLESS, Jennifer. «Gendered perceptions and political candidacies: a central barrier to women's equality in electoral politics». *American Journal of Political Science*, gener 2011, vol. 55, núm. 1, p. 59-73.

FREIDENVALL, Lenita. *Women's political representation and gender quotas – the swedish case* [en línia]. Estocolm: University Stockholm. Department of Political Science, 2003 (Working Paper; 2). Disponible a: <http://www.statsvet.su.se/quotas/l_freidenvall_wps_2003_2.pdf>.

FREIDENVALL, Lenita; DAHLERUP, Drude i SKJEIE, Hege. «The nordic countries: an incremental model». A: Drude Dahlerup (ed.) *Women, Quotas and Politics*. New York: Routledge, 2006, p. 55-82.

GASPARD, F; SERVAN-SCHREIBER, C. i LE GALL, A. *Au pouvoir, citoyennes! Liberté, égalité, parité*. Paris: Éditions du Seuil, 1992.

GOETZ, Anne M. «Women's political effectiveness. A conceptual framework». A: Anne M. Goetz i Shireen Hassim (eds.). *No shortcuts in power. African women in politics and policy making*. Londres: Zed Books, 2003, p. 29-80.

HALIMI, Gisèle. «Parité, je n'écris pas ton nom...». *Manière de voir. Le Monde diplomatique*, març-abril 2003, núm. 68, p. 30-32.

HIGH-PIPPERT, Angela i COMER, John. «Female empowerment. The influence of women representing women». *Women and politics*, 1998, vol. 19, núm. 4, p. 53-66.

HOLLI, Anne M.; LUHTAKALLIO, Eeva i RAEVAARA, Eeva. «Quota trouble. Talking about gender quotas in finnish local politics». *International Feminist Journal of Politics*, 2006, vol. 8, núm. 2, p. 169-193.

IRÍBAR, Amaya. «El PSOE propone una ley para que las listas electorales tengan un 40% de mujeres». *El País*, 31 d'agost de 1998.

JENSON, Jane i VALIENTE, Celia. «Comparing two movements for gender parity. France and Spain». A: Anne Banaszak, Karen Beckwith i Dieter Rucht (eds.). *Women's movements facing the reconfigured state*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, p. 69-93.

JONES, Mark. «Legislator gender and legislator policy priorities in the argentine chamber of deputies and the united states house of representatives». *Policy Studies Journal*, desembre 1997, vol. 25, núm. 4, p. 613-629.

- KENNY, Meryl. «Gender, institutions and power. A critical review». *Politics*, juny 2007, vol. 27, núm. 2, p. 91-100.
- KITTILSON, Miki Caul. *Challenging parties, changing parliaments. Women and elected office in contemporary western europe*. Columbus: Ohio State University Press, 2006.
- KOCH, Jeffrey. «Candidate gender and women's psychological engagement in politics». *American Politics Quarterly*, gener 1997, vol. 25, núm. 1, p. 118-134.
- KOLINSKY, Eva. «Political participation and parliamentary careers. Women's quotas in West Germany». *West European Politics*, 1991, vol. 14, núm. 1, p. 56-72.
- KROOK, Mona L. «Gender quotas, norms, and politics». *Politics & Gender*, març 2006, vol. 2, núm. 1, p. 110-118.
- KROOK, Mona L. «Quota laws for women in politics. Implications for feminist practice». *Social Politics*, tardor 2008, vol. 15, núm. 3, p. 345-368.
- KROOK, Mona L. *Quotas for women in politics. Gender and candidate selection reform worldwide*. Oxford: Oxford University Press, 2009.
- KROOK, Mona L.; FRANCESCHET, Susan i PISCOPO, Jennifer M. «The impact of gender quotas. A research agenda». Ponència presentada a la First European Conference on Politics and Gender, Queen's University, Belfast, gener 2009.
- LOVENDUSKI, Joni. «Women and politics. Minority representation or critical mass?». *Parliamentary Affairs*, octubre 2001, vol. 5, núm. 4, p. 743-758.
- LOVENDUSKI, Joni. *Feminizing politics*. Cambridge: Polity Press, 2005.
- MALA N., Htun i P. JONES, Mark. «Engendering the right to participate in decision-making. Electoral quotas and women's leadership in Latin America». A: Nikki Craske i Maxine Molyneux (eds.). *Gender and the politics of rights and democracy in Latin America*. New York: Palgrave, 2002, p. 32-56.

McSTRAVOG, Denise. *Barriers to female progression to senior positions within the 26 district councils in Northern Ireland* [en línia]. Regne Unit: Women's Development Steering Group, 2006. Disponible a: <<http://www.womeninlocalcouncils.org.uk/research>> [consulta: 2 novembre 2011].

MANSBRIDGE, Jane. «What does a representative do? Descriptive representation in communicative settings of distrust, uncrystallized interests, and historically denigrated status». A: William Kymlicka i Wane Norman (eds.). *Citizenship in diverse societies*. Oxford: Oxford University Press, 2000, p. 99-123.

MARTÍNEZ, Eva, i ELIZONDO, Arantxa. «Luces y sombras del papel político de las mujeres en la Comunidad Autónoma del País Vasco». Ponència presentada al VII Congreso de la AECPA, Madrid, 2005.

Más mujeres en los poderes locales. Madrid: Fundación Dolores Ibárruri, 1998.

MATEO DÍAZ, Mercedes i MILLNS, Susan. «Parity, power and representative politics. The elusive pursuit of gender equality in Europe». *Feminist Legal Studies*, gener 2004, vol. 12, núm. 3, p. 279-302.

MEIER, Petra i VERLET, Dries. «La position des femmes en politique locale belge et l'impact des quotas». *Swiss Political Science Review*, 2008, vol. 14, núm. 4, p. 715-770.

MURRAY, Rainbow. «Why didn't parity work? A closer examination of the 2002 election results». *French Politics*, 2004, vol. 2, núm. 3, 347-362.

MURRAY, Rainbow. «How parties evaluate compulsory quotas: a study of the implementation of the 'parity' law in France». *Parliamentary Affairs*, octubre 2007, vol. 60, núm. 4, p. 568-584.

MURRAY, Rainbow. «The power of sex and incumbency. A longitudinal study of electoral performance in France». *Party Politics*, setembre 2008, vol. 14, núm. 5, p. 539-554.

MURRAY, Rainbow. «Second among unequals? A study of whether France's 'quota women' are up to the job». *Politics & Gender*, març 2010, vol. 16, núm. 1, p. 93-118.

- NANIVADEKAR, Medha. «Are quotas a good idea? The indian experience with reserved seats for women». *Politics & Gender*, març 2006, vol. 2, núm. 1, p. 119-128.
- NIVEN, David. «Party elites and women candidates. The shape of bias». *Women and Politics*, 1998, vol. 19, núm. 2, p. 57-80.
- NORRIS, Pippa i FRANKLIN, Mark. «Social representation». *European Journal of Political Research*, octubre 1997, vol. 32, núm. 2, p. 185-210.
- PALICI DI SUNI, Elisabetta. «Gender parity and quotas in Italy. A convoluted reform process». *West European Politics*, 2012, vol. 35, núm. 2 (en premsa).
- PESCADOR, Marta. «Leire Pajín, ministra de Sanidad, mujer sana». *La Otra Crónica* (suplement *El Mundo*). 9 de juliol de 2011, núm. 127, p. 4.
- PHILLIPS, Anne. *Engendering democracy*. University Park: The Pennsylvania State University Press, 1991.
- PHILLIPS, Anne. *The Politics of presence*. New York: Clarendon Press, 1995.
- RANDALL, Vicky. *Women and politics. An international perspective*. Basingstoke: Macmillan, 1987.
- ROSENBLUM, Darren. «Parity/disparity. Electoral gender inequality on the tightrope of liberal constitutional traditions». *UC Davis Law Review*, 2006, vol. 39, núm. 3, p. 1.119-1.189.
- RUBIO, Ana. «La participación política de las mujeres y la democracia paritaria». A: *10 años de historia (1995-2005)*. Hilando redes. Huelva: Asociación Seminario Mujer Latinoamericana-Mujer Andaluza, 2005.
- RULE, Wilma, i ZIMMERMAN, Joseph E. (ed.). *Electoral systems in comparative perspective. Their impact on women and minorities*. Westport, CT: Greenwood Press, 1994.

- SCOTT, Joan W. *Parité! L'universel et la différence des sexes*. Paris: Albin Michel, 2005.
- SCHWINDT-BAYER, Leslie A. «Still supermadres? Gender and the policy priorities of Latin American legislators». *American Journal of Political Science*, juliol 2008, vol. 50, núm. 3, p. 570-585.
- SHEPHERD-ROBINSON, Laura i LOVENDUSKI, Joni. *Women and candidate selection in british political parties* [en línia]. Londres: Fawcett Society, 2002. Disponible a: <[http://www.fawcettsociety.org.uk/documents/report\(3\).pdf](http://www.fawcettsociety.org.uk/documents/report(3).pdf)> [consulta: 1 juliol 2011].
- THOMAS, Sue. *How women legislate*. New York: Oxford University Press, 1994.
- TORCAL, Mariano i MONTERO, José R. «Political disaffection in comparative perspective». A: Mariano Torcal i José R. Montero (eds.). *Political disaffection in contemporary democracies. Social capital, institutions and politics*. Londres: Routledge, 2006, p. 3-20.
- THRELFALL, Monica. «Explaining gender parity representation in Spain. The internal dynamics of parties». *West European Politics*, 2007, vol. 30, núm. 5, p. 1.068-1.095.
- TREAS, Judith i DROBNIC, Sonja (eds.). *Dividing the domestic. Men, women, and domestic tasks in cross-national perspective*. Stanford: Stanford University Press, 2010.
- TRIPP, Aili M. i KANG, Alice. «The global impact of quotas. On the fast track to increased female legislative representation». *Comparative Political Studies*, març 2008, vol. 41, núm. 3, p. 338-361.
- TROUPEL, Aurélia. «Disparités dans la parité. Les stratégies de contournement de la parité dans le département des Alpes-Maritimes». *Politix*, 4t. trimestre 2002, vol. 15, núm. 60, p. 147-166.
- TROUPEL, Aurélia. *Disparités dans la parité. Les effets de la loi du 6 juin 2000 sur la féminisation du personnel politique local et national*. Tesi doctoral. Niça: Université de Nice, 2006.
- URIARTE, Edurne i RUIZ, Cristina. «Mujeres y hombres en las elites políticas españolas: ¿diferencias o similitudes?». *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, oct-des 1999, núm. 88, p. 207-232.

- VALIENTE, Celia. «The women's movement, gender equality agencies, and central-state debates on political representation in Spain (1983-2003)». A: Joni Lovenduski (ed.). *State feminism and political representation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, p. 174-194.
- VERBA, Sidney; BURNS, Nancy i L. SCHLOZMAN, Kay. «Knowing and caring about politics. Gender and political engagement». *Journal of Politics*, novembre 1997, vol. 59, núm. 4, p. 1.051-1.072.
- VERGE, Tània. «Mujer y partidos políticos en España: las estrategias de los partidos y su impacto institucional, 1978-2004». *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, jul-set 2006, núm. 115, p. 165-196.
- VERGE, Tània. *El biaix de gènere en l'accés als càrrecs polítics*. Barcelona: Fundació Nous Horitzons, 2008. (El pensament i l'acció; 30).
- VERGE, Tània. «Cuotas voluntarias y legales en España. La paridad a examen». *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, jul-set 2008, núm. 123, p. 123-150.
- VERGE, Tània. *Dones a les institucions polítiques catalanes: El llarg camí cap a la igualtat (1977-2008)*. Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials, 2009.
- VERGE, Tània. «Gendering representation in Spain. Opportunities and limits of gender quotas». *Journal of Women Politics and Policy*, 2010, vol. 31, núm. 2, p. 166-190.
- VERGE, Tània. «Institutionalising gender equality in Spain. Incremental steps from party to electoral gender quotas». *West European Politics*, 2012, vol. 35, núm. 2 (en premsa).
- VERGE, Tània i TROUPEL, Aurélie. «Unequals among equals. Party strategic discrimination and quota laws». *French Politics*, setembre 2011, vol. 9, núm. 3, p. 260-281.
- VERGE, Tània i TORMOS, Raül. «Reparto de las tareas domésticas y actitudes políticas: Las diferencias de género en el interés por la política». *Revista de Investigaciones Sociológicas*, gener-març 2012, núm. 137 (en premsa).

VICKERS, Jill. «A two-way street. Federalism and women's politics in Canada and the United States». *Publishus: The Journal of Federalism*, estiu 2010, vol. 40, núm. 3, p. 412-435.

WELCH, Susan. «Women as political animals? A test of some explanations for male-female political participation differences». *American Journal of Political Science*, 1977, vol. 21, núm. 4, p. 711-730.

YOUNG, Iris M. *Inclusion and democracy*. Oxford: Oxford University Press, 2000.

ZETTERBERG, Pär. «The downside of gender quotas? Institutional constraints on women in mexican state legislatures». *Parliamentary Affairs*, 2008, vol. 61, núm. 3, p. 442-460.

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

Tània Vergé Mestre és professora del Departament de Ciències Polítiques i Socials de la Universitat Pompeu Fabra. És Doctora en Ciències Polítiques per la Universitat Complutense i l'Instituto Universitario de Investigación Ortega y Gasset. Ha realitzat estàncies de formació i recerca a les Universitats de Yale, Essex i Sussex. Ha donat classes a la Saint Louis University (Madrid), a la University of Sussex, a la Universitat de Barcelona, a la Universitat Oberta de Catalunya i a la Universitat Pablo de Olavide. Ha estat analista del Centre d'Estudis d'Opinió de la Generalitat de Catalunya (2007-2010).